KÜRESEL DİYALOG

3.4

Bir yılda 15 dilde 5 sayı

BÜLTEN

International Sociological Association

Fernando Henrique Cardoso Geriye Dönüp bakıyor

Bir Meslek Olarak Sosyoloji

Chizuko Ueno, Vladimir Yadov

Bulgaristan Dün ve Bugün

Mariya Ivancheva, Martin Petrov, Georgi Medarov

Malezya'da Sosyal Bilimler

Shamsul A.B., Rahman Embong

- > **Favela Turizmi**
- > **Bangladeş'teki Konfeksiyon Faciasının Arkaplanı**
- > **Makaleniz Dış Kaynaklara Aktarılmış Bulunuyor**
- > **Devrim sonrası Tunus Sosyolojisi**
- > **Sinemasal Sosyoloji**
- > **ISA Üyeleri İçin Daha Ucuz Kitaplar**

KD
CİLT 3 / SAYI 4 / AĞUSTOS 2013
www.isa-sociology.org/global-dialogue/

> Editörden

Yeni Bir Sosyoloji İçin

Toplu öfke dünya çapında bir çığır açmaya devam ediyor – bu öfke geçtiğimiz günlerde Gezi Parkı ve Taksim Meydanı'nda Brezilya'nın büyük şehirlerinde ve ben bu yazıyı yazarken, Mısır'da benzeri görülmemiş boyutta bir halk ayaklanması ile yeniden ateşlendi. Tahrir Meydanı'ndaki kalabalıklar belirsiz ve trajik sonuçlarıyla dahi olsa, siyasetin (yeniden) el değiştirmesine büyük bir karşı çıkışı işaret ediyor. Dünyamıza yayılan kültürel olarak birbiriyle ilişkili ama siyasi olarak bağımsız bu protestolar yeni bir toplumsal hareketlerin teorisi ve buradan hareketle küresele erişecek yeni bir sosyoloji için çağrıda bulunmakta.

Oluşacak bu yeni sosyolojinin siyasetin ve ekonominin iç içe geçmişliliğiyle uğraşması gerekir, bu nedenle Küresel Diyalog'un bu sayısı kapitalizmin üçüncü dalga piyasalaştırması ya da halk dilinde neo-liberalizmin olarak bilinen politik yumuşak karnını ortaya koyuyor. Bu amaçla Mallika Shakya Bangladeş'de bir felakete yol açan hazır giyim üretiminin jeopolitiğini analiz ederken Bianca Freire-Medeiros Breziya'nın favela (Brezilya'daki gecekondu mahallelerine verilen isim) turizmini desteklemesini anlatmakta. Ona göre bu turizm, Brezilya'nın yoksulluğa yatırım yapan başarılı politik rejimi içermektedir. Jeff Sallaz, yayınevlerinin dış kaynak kullanarak ya da taşeronlara iş vererek, bize (ya da kütüphanelerimize) güvenerek şişirilmiş fiyatlarla ürettiğimiz pek çok ürünü geri alma yoluyla elde ettikleri inanılmaz karları analiz ediyor! Biraz daha uzağa giderek ilgi çekici bir kişisel tarihe uzanıyoruz; Rahman Embong bize kısa vadeli karlar sağlayacak ve uzun vadede siyasi sessizliğe yol açacak bölümlere alan yaratmak için Malezya'nın önde gelen üniversitelerinde Sosyolojinin nasıl bir kenara itildiğinden bahsediyor.

Peki, böyle yeni bir sosyolojiyi nerede bulabiliriz? Doğu Avrupa'da - Polonya, Ukrayna, Romanya ve Doğu Almanya'da - ortaya çıkan komünizm sonrası eleştirel sosyologlar neslini bir süredir takip ediyordum. Bu sayfalarda Bulgaristan'dan üç genç sosyolog ulusal tartışmaların şartlarına meydan okuyorlar. Martin Petrov eski ve yeni rejimin Sofya sokaklarında kendini ayrıştırma yolunda yarattıkları rekabetin ardındaki enkazı olan bir sefalet (the life course of the down and out) hikayesiyle anlatıyor. Georgi Medarov eski komünistleri hedef gösteren bu yolla onlara hayalet bir varlık veren, bir taraftan da Bulgaristan'ı ek gerekçelerle faşist geçmişinden aklayan geriye dönük bir siyasetin karmaşık modellerinin izini sürüyor. Bunu yaparken de, dikkatini bugünün faşist eğilimlerinden farklı bir yöne çeviriyor. Mariya Ivancheva başka bir sosyalizmin ikilemlerini keşfetmek ve Doğu Avrupa için de geçerli olabilecek dersler ve anlayışlar görebilmek için Venezuela'ya seyahat etmiş. Yazısında Ivancheva bu seyahatin ışığında demokratik rejime geçişe bakışını, süreci benimseyişini eleştirel bir biçimde değerlendiriyor. Her üç yazı, geçmişi sorgulayarak geleceğe bir çıkış yolu arayan bir sosyoloji yaratmaya çalışıyor.

Yeni sosyoloji tarihin ve toplumun çok sesli katmanlarını kazmaya yarayacak yeni yöntemler gerektirir. Buna başlamak için Jordanna Matlon'un Joyce Sebag ve Jean-Pierre Durand ile Evry Üniversitesi'nde açtıkları sinema sosyolojisi programları üzerine yaptığı röportajdan daha iyi bir yer olamaz. Kendi sinema projeleri doğrultusunda Küresel Diyalog'da yayınlanmak üzere bir fotoğraf-deneme (yüksek çözünürlüklü fotoğraf ve 300 kelimelik bir yazıyı kapsayan) açık davet çağrısını iletmek istiyorum.

> Küresel Diyalog 15 dilde yayınlanmaktadır. Dergiye ISA websitesinden ulaşılabilir.

> Yayınlanması istenen yazıların Michael Burawoy'a gönderilmesi gerekmektedir: burawoy@berkeley.edu

***Fernando Henrique Cardoso**, iki dönem Brezilya Başkanı (1995-2003), bir dönem ISA Başkanı (1982-86), ve öncü sosyolog, Başkan olarak bir sosyolog olmanın avantaj ve dezavantajlarını anlatıyor.*

***Chizuko Ueno**, tanınmış Japon kamu entelektüeli, aktivist ve sosyolog, feminizme giden zorlu yolu anlatıyor ve onun Japonya'daki tarihsel kazanımlarını ve gelecek hedeflerini değerlendiriyor.*

***Vladimir Yadov**, Sovyet döneminde Rus sosyolojisi öncüsü, Putin döneminde sosyolojinin özerkliğinin savunucusu, eski ISA Başkan Yardımcısı, ve birçoklarının sevgili hocası, karşılaştığı zorlukları anlatıyor.*

> Yayın Ekibi

Editör: Michael Burawoy.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Yardımcı Editörler:
Margaret Abraham, Tina Uys, Raquel Sosa, Jennifer Platt, Robert Van Krieken.

Danışman Editörler:
Izabela Barlinska, Louis Chauvel, Dilek Cindoğlu, Tom Dwyer, Jan Fritz, Sari Hanafi, Jaime Jiménez, Habibul Khondker, Simon Mapadimeng, Ishwar Modi, Nikita Pokrovsky, Emma Porio, Yoshimichi Sato, Vineeta Sinha, Benjamín Tejerina, Chin-Chun Yi, Elena Zdravomyslova.

Bölgesel Editörler

Arap Dünyası:
Sari Hanafi, Mounir Saidani.

Brezilya:
Gustavo Taniguti, Juliana Tonche, Andreza Galli, Renata Barreto Preturlan, Ângelo Martins Júnior, Lucas Amaral, Celia Arribas.

Kolombiya:
María José Álvarez Rivadulla, Sebastián Villamizar Santamaría, Andrés Castro Araújo, Katherine Gaitán Santamaría.

Hindistan:
Ishwar Modi, Rajiv Gupta, Rashmi Jain, Uday Singh.

İran:
Reyhaneh Javadi, Shahrad Shahvand, Hamidreza Rafatnejad, Tara Asgari Laleh, Najmeh Taheri, Saghar Bozorgi, Faezeh Khajezadeh.

Japonya:
Kazuhisa Nishihara, Mari Shiba, Kousuke Himeno, Tomohiro Takami, Yutaka Iwadate, Kazuhiro Ikeda, Yu Fukuda, Michiko Sambe, Takako Sato, Yuko Hotta, Yusuke Kosaka, Yutaka Maeda, Shuhei Naka.

Polonya:
Mikołaj Mierzejewski, Karolina Mikołajewska, Krzysztof Gubański, Adam Mueller, Patrycja Pendrakowska, Emilia Hudzińska, Julia Legat, Kamil Lipiński, Natalia Jońca.

Romanya:
Cosima Rughiniş, Ileana-Cinziana Surdu, Monica Alexandru, Telegdy Balasz, Marian Mihai Bogdan, Adriana Bondor, Ramona Cantaragiu, Miriam Cihodariu, Alexandra Dutu, Cătălina Gulie, Angelica Helena Marinescu, Monica Nădrag, Lucian Rotariu, Cosima Rughiniş, Alina Stan, Mara Stan, Elena Tudor, Cristian Constantin Vereş.

Rusya:
Elena Zdravomyslova, Eleonora Burtseva, Anna Kadnikova, Elena Nikiforova, Julia Martinavichene, Ekaterina Moskaleva, Asja Voronkova.

Tayvan:
Jing-Mao Ho.

Türkiye:
Aytül Kasapoğlu, Nilay Çabuk Kaya, Günnur Ertong, Yonca Odabaş, Zeynep Baykal, Gizem Güner.

Ukrayna:
Svitlana Khutka, Olga Kuzovkina, Anastasia Denisenko, Mariya Domashchenko, Iryna Klievtsova, Lidia Kuzemska, Anastasiya Lipinska, Myroslava Romanchuk, Ksenia Shvets, Liudmyla Smoliyar, Oryna Stetsenko, Polina Stohnushko.

Medya Danışmanları: Annie Lin, José Reguera.

Yayın Danışmanı: Abigail Andrews.

> Bu Sayıda

Editörden: Yeni Bir Sosyoloji İçin 2

Sosyolog Olarak Başkan
Fernando Henrique Cardoso ile söyleşi, Brezilya 4

Sosyoloji Mesleği –Japonya'da Feminist Olmak
Chizuko Ueno, Japonya 7

Sosyoloji Mesleği – Alınyazısı Olarak Sosyologluk
Vladimir Yadov, Rusya 9

> YOKSULLUK ÜZERİNDE SERMAYE

Favela'ya seyahat
Bianca Freire-Medeiros, Brezilya 11

Bangladeş'deki Konfeksiyon Faciasının Arkaplanı
Mallika Shakya, Hindistan 14

Makaleniz Dış Kaynaklara Aktarılmış Bulunuyor
Jeffrey J. Sallaz, ABD 17

ISA Üyeleri İçin Daha Ucuz Kitaplar
Sujata Patel, Hindistan 20

> BULGARİSTAN'A ODAKLANMAK

İki Sosyalizm Arasında Yakalanmış
Mariya Ivancheva, Macaristan 22

Sofya Sokaklarından Kuyruklu Yalanlar
Martin Petrov, Bulgaristan 24

Bulgaristan'da Komünizm Sonrası Soykırım Tartışması
Georgi Medarov, Bulgaristan 26

> MALEZYA'DA SOSYAL BİLİMLER

Malezya'nın Oluşumunda Sosyal Bilimler
Shamsul A.B., Malezya 28

Kendini Adamış Bir Sosyologun Yaşamı ve Devri
Dato Rahman Embong ile bir söyleşi, Malezya 30

> YAŞAYAN SOSYOLOJİ

Devrim Sonrası Tunus Sosyolojisi
Mounir Saidani, Tunus 34

Sinemasal Sosyoloji
Joyce Sebag ve Jean-Pierre Durand ile bir söyleşi, Fransa 36

> Bir Sosyolog Olarak Cumhurbaşkanı

Fernando Henrique Cardoso ile bir görüşme

Maliye Bakanı olduktan sonra, Fernando Henrique Cardoso 1995–2003 arası iki dönem Brezilya Devlet Başkanı seçildi. Cardoso Brezilya diktatörlüğün sonuna doğru, Uluslararası Sosyoloji Derneği (1982–1986) Başkanlığı yaptı. Latin Amerika'da bağımlılık ve kalkınma arasındaki etkileşime dair öncü çalışmalarıyla dünyaca ünlü bir sosyolog oldu. Tezi güney Brezilya'da kölelik sistemini anlatan klasik bir çalışmadır. Aşağıdaki röportaj Cardoso'nın cumhurbaşkanlığını bıraktıktan bir yıl sonraki Amerikan Sosyoloji Derneği 2004 yılı toplantılarının kapanış oturumunda yapılan açıklamalarına dayanmaktadır.

Fernando Henrique Cardoso.

MB: Başkan Cardoso, bir sosyolog olmak bir başkan, bir ülkenin ama oldukça büyük bir ülkenin cumhurbaşkanı olma deneyiminizi nasıl şekillendirdi?

FHC: Hem siyasi hayatta hem de akademik hayatta önemli olanın, bir şey inanmak olduğunu söyleyebilirim. Eğer bir vizyonun yoksa bir tavır almakta alamıyorsan, bir topluluk veya bir ülke üzerinde bir iz bırakabilmen mümkün değildir. İnançların olmalı. Bu muhtemelen "politikacı" olarak tanımlananın karşısında yer alan bir şeydir. Elbette ben de sizin gibi Weber okudum. Ve Weber inançların etiği ve sorumluluğun etiği arasında bir ayrım yapmıştır. Ama bir siyasi eylemin faktörü olarak hiç bir zaman bu ikisini birbirinden ayırmamıştır. Bunun yerine, her iki etiği de dikkate almıştır. Kendisi de Alman milletvekilliği yapmıştı ve son derece milliyetçi bir duruşa sahipti. Yani onun da değerleri vardı.

İnanca sahip olman koşuluyla ve bunu uygun zamanda ifade edebilmen koşuluyla - yani, siyasetteki zamanın insanların hassasiyetleriyle örtüştüğünde- bir siyasi lider olabilirsin. Ama bu kapasite olmadan lider olman imkansızdır. Seçilebilirsin ama inancın olmadan, derin inançlara sahip olmadan siyasi lider olamazsın. Ve benim durumumda, benim neslimi harekete geçiren ekonomik gelişime olmadığını vurgulamak istiyorum, böyle bir süreci yaşasak bile. Bizim için temel bağlılık demokrasiydi.

Siyasete doğrudan dahil olduğum dönemde hala otoriter bir rejim altında yaşamaktaydık. Gündelik hayatımızda özgürlüğün eksikliği her daim hissedilmekteydi. İnsanlar sürgün ediliyor, hapsediliyor, hapishanede işkence görüyordu: bu bizi kenetleyen temel etmendi. Bu durum bizim demokratik inançlarımızın yinelenmesi gerektiğini doğruladı.

MB: Demokrasi belirsiz ve kötüye kullanılan bir kelime, peki sizin için ne anlama geliyor?

FHC: Farklı görünümlerdeki farklı demokrasi çeşitlerine, yani aynı değerin farklı varyasyonlarına sahipsiniz. Bugünün dünyasında demokrasi sadece bir siyasi partiyle seçim hayatına dahil olmakla ilgili değildir. Kendi adıma asla tam anlamıyla bir parti üyesi olamadığımı söylemem gerekir. Asla bir bürokrat da olmadım... Ben yandaş olmaktan da nefret ediyorum. İlk siyasi seçim kampanyamda Senato'da siyasi partimin- ordu karşıtı -üyeleriyle dolu bir odada yaptığım konuşmada militanların sıkıcı insanlar olduğunu söylemiştim.

Siyasete sadece siyasi partiler bağlamında bakılabileceğini

İllüstrasyon; Arbu.

sanmıyorum. Bence önemli olan genel olarak toplumun geniş kesimleri ile temasa geçebilme kapasitesine sahip olmak ve insanların yaygın duygularına uygun değerleri ifade edebilmek.

Bir "siyaset adamı" olarak etkili olabilmek için ilgi uyandırabilme, iletişim kurabilme, duygu yaratabilme kapasitesi gerekmekte. Bir dereceye kadar bir oyuncu olmak zorundasınız. Elbette olumlu anlamda: Bir tiyatro sahnesindeki gibi bir rol oynamayı kastetmiyorum. İletişim kurma ve hissetme ve hisleri aktarma kapasitene sahip olmalısın. Belki de siyasi lider olmamın nedeni insanları sevmemdir. Cumhurbaşkanı olarak sıradan insanlarla temas kurmaya çalıştım. Cumhurbaşkanları genelde halktan uzak durma eğilimindedir. Ama hizmetlerinde garsonları vardır. Biz yüzme havuzundayken bile bize göz kulak olan insanlarımız vardır. Şoförlerimiz, güvenlik görevlilerimiz... Bunlar sadece siyasetçilerin ve üst sınıf insanların değil bir cumhurbaşkanının da gündelik yaşamını çevreleyen insanlardır. Ben insanlarla konuşmaya çalıştım ve onlara herhangi bir insan gibi benimle konuşabilecekleri hissini vermeye çalıştım. Bir cumhurbaşkanı gibi değil. Onların farklı konularda neler hissettiklerini dinlemeye çalıştım. Bugünlerde performans göstermek anlamında tiyatro sanatçısı olmanın değil duyguları aktararak olayları etkileyebilmek ve bu sayede ifade ettiklerinize gerçekten bağlı olduğunuzu gösterebilmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Bu aynı zamanda bir insan olma hissimizi kaybetmememizi de gerektirir.

MB: Ve sosyoloji, insan olmanızda size yardımcı oluyor mu?

FHC: Sosyoloji çok yardımcı oluyor. Çok sıklıkla Brezilya'da benimle rekabet eden insanlar -rakiplerim– şöyle söylerlerdi, "Peki, bu hayatı boyunca asla fakir bir adam olmadı. Fransızcayı Portekizceden daha iyi konuşuyor". Onlar böyle şeyler söyleyerek sadece beni diskalifiye etmeye çalıştılar... Ama bir noktayı kaçırıyorlardı. Benim yaptığım gibi yabancı ülkelerde profesör olmak, bana bir ders verdi: Ben sıradan aydınların yaptığından daha basit ve daha doğrudan bir biçimde konuşmak zorunda kaldım.

Bir askeri diktatörlük sürgünü olarak, Şili'de dersler vermeye başladığım zamanları hatırlıyorum. Portekizce ve İspanyolca çok yakındır, ama aynı dili değildirler. Brezilyalılar İspanyolcayı anlayabilir ama tersi pek mümkün değildir. Şilililer Portekizce telaffuz etmeye çalıştığım her kelimeyi protesto ediyorlardı. Bu yüzden karmaşık kelimelerden kaçınmak, basitleştirmek zorunda kaldım.

Ayrıca sosyolog olarak insanlarla iletişim içinde olmak önemlidir ki, sosyolog bunun eğitimini almıştır. Muhalefet bana" Bu adam fakir veya basit insanlarla ilişki kurma kapasitesine sahip değil" dediğinde yalnızca gülüyordum çünkü ben kariyerime siyah insanlarla birlikte yaşayan ve ırk ilişkileri ile ilgilenen bir sosyolog olarak başladım. Bu yüzden Brezilya güney kesiminde pek çok gecekonduyu ve gecekondu mahallesini ziyaret ettim. Sonra işçilerle araştırma yaptım. Daha sonra girişimcilerle çalışmaya başladım. Ama mesleğime sıradan basit hayatlara sahip insanlar ile yakın temas içinde başladım. Bu yüzden insanlarla ilişki kurmakta hiçbir zaman zorluk yaşamadım.

Aynı zamanda antropoloji derslerini de takip ettim. Biz aslında üç ayrı disiplini; Sosyoloji, ekonomi ve antropolojiyi bir arada okuduk. Bilirsiniz antropologlar çok özel şeyleri incelerler -Eşim de bir antropologdu- Ve onlar, herkes ile konuşmaktan notlar almaktan, davranışlardaki küçük değişiklikleri yansıtmaktan hoşlanırlar. Bir siyasetçi için diğerlerini anlama ve onlarla diyalog kurmak önemlidir. Sizde aktör olabilme kapasitesi varsa ki bu da daha önce de belirttiğim gibi, sizin gerçek duygularınızı doğrudan ve hassasiyetle ifade etmenizi sağlar.

MB: Ama sosyoloji bir engel de teşkil edebilir mi?

FHC: Evet, gerçekten de öyle. Bir senato koltuğu için ilk siyasi kampanyama başladığım zaman ne kadar utangaç olduğumu hatırlıyorum. Brezilya'da bir senato koltuğu için bir siyasi kampanya yürütmek insanlara dokunmak anlamına gelir. Ve büyük bir güçle geri çekerler. Günün sonu gerçekten tutku dolu bir yorgunlukla biter. Bir siyasi kampanya - en azından Brezilya'da– insandan insana bir fiziksel bir değişim demektir. Sade-

>>

ce konuşmak yetmez. İnsanların duyguların dokunmak zorundasınız. İnsanlara yakın olmak zorundasınız. Bu, bazı eğitimler gerektirir. Ben başladığımda da bu benim için hiç kolay değildi.

Ama, tabii ki, konuşmak önemlidir ve bir akademisyen için kalabalıklara konuşmak için de kolay değil. Sen basit ve müspet biri dil kullanmalısın. Ve büyük cümleler, demeçler vermekten kaçınmalısın çünkü insanlar bundan hoşlanmaz. Bir akademisyen için bu duruma uyum sağlamak hiç kolay değildir. Ben en başta her toplantıda farklı bir konuşma yapmaya çalıştığımı hatırlıyorum Ve, unutmayalım ki her siyasi kampanyada bir gün içinde sekiz ya da on toplantımız oluyor. Bu toplantılarda aynı fikirleri tekrarlamaktan utanıyordum. Bu yüzden her kitle için farklı hikayeler hayal etmeye çalıştım. Bu bir felaket oldu.

Çünkü hiç kimse gerçekten iletmek istediğinizi anlayamıyor, kendinizi tekrar tekrar yinelemek zorunda kalıyorsunuz. Basitleştirmek ve tekrarlamak zorundasınız. Yani bu şartlarda bir sosyolog ve bir politikacı olmak hiç kolay değil. Ama bu durumu TV'ye taşıdığınızda o zaman büyük bir avantajınız var. Senato'da São Paulo'yu temsil edeceğim bir koltuk için yürüttüğüm ilk siyasi kampanyamda- Brezilya bu dönemde hala askeri yönetim altındaydı ve kampanyamızı buna karşı yürütüyorduk- bir Tv kanalında rakibimle ile tartışmaya katıldım. Ben tartışma boyunca oldukça sakindim çünkü ben daha çok bir ders vermeye çalışır gibiydim.

Eve döndüğümde arkadaşlarımın tamamen bir umutsuzluk içindeydi, bu mümkün değil dediler, sende enerji yok, bir politikacının ifade etmesi gereken duyguları geçiremedim. Buna karşılık konuşmamın izleyici üzerindeki gerçek etkisi bu kötümser analizin tam tersi oldu. TV daha çok bir tür diyalog - bir mitingdeki kamusal bir konuşmadan öte daha samimini bir konuşma- gerektirdiği için, öğrencilerimizle direk diyalog geliştirmede uzmanlaşmamız sonucunda, biz sosyolog ve öğretmen olarak biz ek bir avantaja sahibiz. İyi bir öğretmen olarak basit ve ikna edici bir şekilde fikirlerinizi ifade etmemiz bizim için yeterlidir.

MB: Başkan olarak siyasi partilerle nasıl anlaşıyorsunuz?

FHC: Daha önce de söylediğim gibi Brezilya örneğinde önemli olan liderlerin ulusa- partilere değil- bir vizyon sunabilme kapasitesiydi. Lider toplumun çoğunluluğunu siyasi partileri atlamak pahasına ikna etmelidir.

Partiler, sıklıkla değişimi teşvik etmek yerine engellemek eğilimindedirler. Yenilikle uğraşmaya hazır değildirler. Dolayısıyla parti yapısını es geçebilmeniz gerekir. Aynı zamanda başarılı olabilmenizin tamamen siyasi yapıya bağlı olduğunun farkına varmalısınız. Bu da demek oluyor ki ona karşı hareket edemezsiniz. Siyasal sistemle doğrudan bir çatışmaya girmeniz bir çeşit diktatör yaratma ya da görevden olma riskini göze almayı gerektirir.

Kitleleri manipüle edebilir ve Kongreye karşı mobilize edebilirsiniz. Televizyonu kullanarak bunu yapabilmek çok da zor değil. Ama bu yol diktatörlüğe götürür. Sağlam bir demokratik inanca sahip olmalısınız ve kitleleri parlamentoya karşı kışkırtmamalısınız çünkü parlamento uygulamak istediğiniz yeniliklere engel olabilir. Kongreyle anlaşma yapmaya hazır olmalısınız. Bu noktada bir sosyolog olmanın avantajlarını yeniden fark edebilirsiniz, çünkü sadece farklı taraflara bakarak değil her taraftan farklı gruplara, çevrelere ve hatta insanlara bakarak gerçek çıkarlarının olduğunu anlayabilirsiniz. Ve bunun ötesinde daha da önemlisi kamu yararından dikkatinizi ayırmamanızdır.

MB: Bu ulusal kriz konusundaki dürüst bir yaklaşımınızın vardı. Krizler konusunda neler söyleyebilirsiniz?

FHC: Kriz zamanlarında daima serin kanlı davranmalısınız - örneğin, uluslararası finansal sistemdeki vahşi spekülasyon anlarında - ve elbette istikrarlı olmalısınız, aksi takdirde her şey sizi ve hükümetinizi batıracak şekilde çökebilir. Kriz zamanlarında geniş resmi anlamak için analitik kapasiteye sahip olmak sizi sakin tutmaya yardımcı olur. Farklı seviyelerde harekete geçme yeteneğine sahip olmalısınız bazı durumlarda insanlara yakın durmalısınız ve bunu yaparken belirli bir mesafeyi de korumanız gerekmekte.

Bu anlarda Devletin başının birinci görevi ulusun yokluğunda çökme tehlikesi geçirebileceği uzun-dönemli çıkarlarını savunmaktır. Şayet böyle bir çöküş gerçekleşirse sistemi yeniden kurmak çok uzun bir zaman alacak ve insanların çok büyük bir sosyal bedel ödemelerine yol açacak. Bu durum, rüzgârlar elverişli olduğunda, sörf yapabilmek fırsatını değerlendirme ve sağlam adımlarla ilerleme kapasitesine sahip olmanın neden bu kadar önemli olduğunu gösterir. Bu sizi hep birlikte sistemin dağılmasının önlemeye çalıştığınız kötü anlar karşısında daha güçlü kılar.

Bu sosyolojik eğitime ne ölçüde bağlıdır? Büyük ölçüde olduğunu söyleyebilirim. Bu durum aynı zamanda, kişisel biyografilerle ve diğer kapasiteler türleriyle de ilgilidir. .Ama temelde sosyolog olarak eğitimimiz bizde geniş bir ufuk açar ve bize farklı gruplar arasındaki etkileşimi anlayabilme ve yalnızca baskın bir gerçeğin ya da bir şeyleri gerçekleştirmenin tek bir yolu olmadığını fark etmemizi sağlayan bir görecelilik hissi verir.

MB: Bu siyasi sürece dair söylemek istediğiniz nihai bir sosyolojik düşünceniz var mı?

FHC: Bence çağdaş demokraside siyasi süreç kalıcı bir müzakere süreci gerektiriyor. Rousseau'nun " genel irade "fikrine dönecek olursak, bugünlerde genel iradenin herkes tarafından her gün yeniden tanımlandığını söyleyebilirim. Bunun olabilmesi için alan açmalıyız ki çok daha fazla insan bu müzakere sürecine dahil olabilsin. İnsanlar artık yalnızca oy vererek temsil edilmeyi kabul etmiyor. Bugün meşruiyet yalnızca oy vermekle ilişkili değildir: meşruiyet bugün sizin önemsediğiniz, emek verdiğiniz uğruna mücadele ettiğiniz değerlerin sürekli teyit edilmesini ifade etmekte.

Pek çok kez milyonlarca oy aldım. İki kez seçmenlerin% 50'den fazlasının desteği ile başkan olarak seçildim. Ama bu harika görev yeterli değildir. Meşruiyetinizi her gün yeniden kurmak, teyit etmeniz gerekir. Bu, bir anlamda hergün başlangıç çizgisinden yeniden başlamak anlamına gelmektedir. İnsanların güveninin bir kez ve kesin olarak kazandıklarını düşünenler kendilerini aldatırlar. Bu güveni eylemlerinize rehberlik eden değerlerini yineleyerek sürekli olarak korumak ve yenilemek gerekir.

Size son olarak küçük bir tavsiye vereceğim siyasete girmeyin – siyaset çok zor bir iş! ■

> Sosyoloji Mesleği

Japonya'da Feminist Olmak

Chizuko Ueno, Tokyo Üniversitesi, Japonya

Chizuko Ueno.

Kadın çalışmalarında öncü olmuş önemli Japon sosyolog, feminist eleştirmen, entellektüel, **Chizuko Ueno**, Ataerkillik ve Kapitalizm (1990), Japonya'da Modern Ailenin Yükselişi ve Düşüşü (1994, İngilizce çevirisi, 2004), Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet (1989, İngilizce çeviri 2009), Erotik Aparatı (1989), Farklılık Politikası (2002), Hayatta Kalma Düşüncesi (2009), Japonya'da Kadın Düşmanlığı (2010), İlgi Sosyolojisi (2011) de dahil olmak üzere birçok kitap yazmıştır. Ueno'nun uzun zamandır feminist hareketin bir parçasıdır ve bugün kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü olan Kadın Eylem Ağı'nın –Women's Action network- (http://wan.or.jp/). başkanlığını sürdürmektedir. "Japon Feminizminin Kırk Yılı" başlıklı http://worldwide-wan.blogspot.jp/ internet adresinde Ueno'nun çizdiği, son 40 yılda Japon kadınlarının kayıp ve kazançlarının bilançosuna ulaşılabilir.

Sosyolog kendini tanımlamaya uygun bir terimdir. Ben, çizgi roman okumaktan otobüsteki yolcuların sözlerine kulak misafiri olmaya kadar tüm günlük etkinliklerimi sosyoloji adına yapılmış bir araştırmanın konusu olarak değerlendirebilirim. Bir sosyolog olarak, içinde yaşadığım topluma karşı derin bir şüphecilik geliştirdim. Şüpheci yaklaşımının mı beni bir sosyolog olarak şekillendirdiğini yoksa aldığım sosyoloji eğitiminin mi beni şüpheci haşe getirmiş olduğunu söylemem zor ama tek bildiğim sosyolojik habitusun bir kişiyi etrafında olup biten yanlış, mantıksız, tuhaf, aptalca, delice olarak nitelendirilebilecek şeylere bakmaya yönlendirdiği... Buna karşılık, insanlar genellikle sosyologların deli, aptal ve garip olduğu kanısındalar. Bu alışkanlık beni cinsiyet çalışmaları yapabilmeye iyi bir biçimde hazırladı çünkü cinsiyet

>>

dünyası da delilik, aptallık, tuhaflık ve mantıksızlıklarla dolu... Gençlik günlerimde şunu söylediğimi hatırlıyorum, "Bu günlerin sıra dışı algıları gelecekte birer sağduyu örneğine dönüşecek!" Pek çok şekliyle, cinsiyet konusunda da olabildiğince bu tahminim gerçeğe dönüştüğünü söyleyebilirim.

Yaklaşık 40 yıl önce, 1970'lerde bir üniversite öğrencisi iken, akademik camia kadınların yer bulamadığı erkeklerin dünyası idi. Erkekler ve kadınlar öğrenci hareketi birlikte katılsa da ama zamanla bunun kadınlar için ciddi bir hayal kırıklığı olduğu ortaya çıktı. Öğrenci aktivizmi bir kadın oyunu değil bir erkek oyunuydu. Ön saflardaki erkek yoldaşlar en az muhafazakârlar kadar cinsiyetçi tavırlar sergiliyordu.

Öğrenci aktivizminin çöküşünden sonra, hiç bir akademik isteğim olmadan tamamen gerçek dünyadan bir az uzaklaşmak için sosyoloji yüksek lisansına başladım. Burada ABD'de yeni yeni oluşmaya başlayan kadın çalışmaları bölümüyle karşılaştım. Bu benim bir anlamda gözlerimi açan bir deneyim oldu ve bu sayede kendimi çalışmanın mükemmel bir şey olabileceğini öğrendim. BU noktada, kadın olmayı merkeze alarak kim olduğum sorusuyla uğraşmaya başladım. Bir şansım da bu şekilde düşünen tek kişinin ben olmayışıydı.

Japonya'da kadın çalışmaları alanında öncülerden biri olmaktan onur duyuyorum çünkü bizden önce bu alana dair hiçbir çalışma yapılmamıştı. Benim neslimin akademisyenleri kendi kendini yetiştirdi. Bir çalışma grubu oluşturduk, birbirimizden öğrendik, süreli yayınlar çıkardık ve okurlarımıza ulaşmaya çalıştık. Mevcut sosyolojiden sıkılmış genç bir sosyolog olarak, ilk defa derinlemesine dahil olabileceğim, duygusal bir kızgınlık hissetmeden üzerine yazı yazabileceğim bir araştırma konusuyla, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet meselesiyle tanıştım ve bu konuda çalışamaya başladım.

Japonya'da kadın çalışmaları akademinin dışında doğdu ve büyüdü. Başlangıçta eğitmen kadrosu, araştırma bütçesi, yetkin akademik dergilere üyelik şansı edinebileceğimizi beklemiyorduk, dolayısıyla bir anlamda biz alanımızdaki her şeyi kendimiz yarattık denilebilir. Kadın çalışmaları ciddi bir akademik disiplin olarak kabul görmüyordu. Ama on yıl içinde, 80'lerde, bazı akademik dergiler bizim süreli yayınlarımızdan alıntı yapmaya başlanmıştı. Yirmi yıl içinde, 90'lı yıllarda, bana Japonya'nın en saygın üniversitesi sayılan Tokyo Üniversitesi'nde, toplumsal cinsiyet ve kuşak çalışmalarında bir öğretim görevliliği kadrosu teklif edildi. Burada, benim sınıftaki öğrenciler kadınların çizgi romanlardaki temsili, gay ve lezbiyen topluluklar, bekar annelerle ilgili bir web sitesinin söylemsel yapısı ve mastürbasyon tarihi gibi araştırma konularını serbestçe seçiyorlardı. Akademik kariyerleri garanti altında olmasa da, bu temalar ışığında, lisans, yüksek lisans ve hatta doktora tezlerini yazmakta özgür hissediyorlardı.

Sosyoloji bana kadın çalışmaları alanını geliştirmemde yardımcı oldu. Gayatri Spivak'ın sömürgecilik sonrası yazımından ödünç almam gerekirse ben "düşmanımın aracıyla düşmanıma karşı" savaşıyordum. Ataerkillik ve Kapitalizm'in (1990) yazarı olarak, bir erkek okuyucumu kadınlarla ilişkilerinde yanlış bir şey olduğuna ikna etmeyi başardım. Okuyucularımdan biri bana şöyle söyledi; "Sizin kitabınız okuduktan sonra, eşimin neden yakındığının farkına vardım". Halbuki aksine yapması gereken ilk şey önce karısını dinlemekti. Ama onların sorunlarını anlayabilmeleri için hegemonik dili kullanmaktan başka sansımız yoktu. Bu durum akademik topluluk içinde var olmak için İngilizceyi kullandığımız, küreselleşmenin Anglophonic merkezcilik anlamına geldiği sömürgecilik sonrası durumla benzerlik gösterir. Buna bağlı bir biçimde İngilizce ve Japoncayı, erkek ve kadın dillerini, adademik ve gündelik dili, standart ve yerel dilleri vs kullanan ben de iki dilli bir akademisyen oldum. Karl Manheim'ın marjinal adam (kadın) teorisnin hala geçerliliğini koruyabildiğine göre, sosyologun yeri arada, arafta kalmak olmalıdır.

Kadın çalışmaları akademik toplumda kadın aktivizmiyle eşdeğer bir işlevde var oldu. Kadın çalışmalarının kurumsallaşmasından hemen ardından bir soru sorulmaya başlandı. Biz bu oluşumdan sorumluyduk peki ama sonuçlarından? Kadın çalışmalarının meydan okumasıyla erkek egemen disiplinlerde ne değişti? Ya da kadın çalışmaları kendi kurumsallaşma süreciyle ile mevcut disiplinlere uyum mu sağladı? Bu soru kadınların orduya katılımını benzer. Kadınların orduya katılması orduyu değiştirir mi ya da bu katılımla kadın da militarize mi olur? Hangisi önce gelir? Üzülerek söylüyorum ki, tarih ikincisinin önce geldiğinden kurumun muhaliflerini absorbe edebildiğini bize gösterir.

Biz hala bu tür nesnellik, tarafsızlık, test edilebilirlik ve karşı çıkılabilirlik gibi akademik disiplinlerin temel ilkelerine karşı mücadele ediyoruz. Ancak, herhangi bir değer yargımız olmadan, uygun bir araştırma konusunu nasıl bulabiliriz? Herhangi bir değere bağlılığımız olmadan, bir şeyin yanlışlığıma dair nasıl iddiada bulunabiliriz? Gelecek toplum için hiç bir umut olmadan, bu denli özen gerektiren, bu kadar az ödül beklediğimiz bir araştırma çabasını devam ettirmeyi nasıl becerebiliriz?

Emeklilik yaşına erişmiş bir fahri profesör olarak ben, sadece sosyolog olmaktan ve sosyolojinin bir parçam haline gelmesinden çok mutlu olduğumu söyleyebilirim. ■

> Sosyoloji Mesleği

Alınyazısı Olarak Sosyologluk

Vladimir Yadov, Sosyoloji Enstitüsü, Rusya Bilimler Akademisi ve eski ISA Başkan Yardımcısı, 1990-1994

Vladimir Yadov.

Vladimir Yadov sosyolojinin bir "burjuva" bilimi olarak tehlikeli bulunduğu Sovyetler Birliğinde de öncü bir sosyologdu. Leningrad Üniversitesi'nde 1960'larda ilk sosyoloji laboratuarının kurulmasında ve ardından bu yeni mesleği tanımlayan metodoloji üzerine ilk ders kitabı İnsan ve Çalışması 'nın (Man and His Work) yayınlamasında merkezi bir figür oldu. Sosyal davranışın öz-düzenlemesine dair bir sosyal-psikolojik teori geliştirdi ve Avrupa Deneysel Sosyal Psikoloji Birliği'nin başkanlığına seçildi. Post-Sovyet Rusya'da, sosyoloji için çok paradigmalı bir yaklaşım geliştirerek Rusya Bilimler Akademisi'ndeki Sosyoloji Enstitüsü Müdürü oldu. Uzun yıllar yurt dışında Rus sosyolojinin bir elçiliğini üstlendi ve 1990 ile 1994 yılları arasında Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkan Yardımcılığını yürüttü. Yadov, muhafazakarlığın yükselişine karşı duran liberal-demokratik Rus sosyologları kanadının lideridir. Sovyet sosyolojisinin en başından günümüze kadar eğitim verdiği pek çok öğrenci tarafından sevilmektedir.

1960'ların başlarında sosyolog oldum ve hayat yolculuğunun sonuçlarını özetlemem gerekirse hayatımda böyle bir dönüm noktası olduğu için kendimi çok şanslı hissettiğimi söyleyebilirim. Uzun yıllar boyunca, Sovyetler Birliği'nin resmi medya kanalları sosyolojiyi "Burjuvanın sözde-bilimi" olarak etiketledi. Buna karşılık 1950'lerin sonlarında Stalin rejiminin çözülmesiyle, ılımlı bir liberalizm dönemi geçirdik. Meslektaşlarımla birlikte Leningrad Üniversitesi'nde bir sosyoloji laboratuarı kurmayı başardık ve aynı zamanda SSCB Bi-

>>

limler Akademisinin Felsefe Enstitüsü çatısı altında yeni bir sosyoloji bölümü- Yeni Çalışma ve Boş zaman/Eğlence Biçimlerini Araştırma Birimi- kuruldu. Bu bir bakıma yeni bir sosyolojik hareketin başlangıcını işaret etmekteydi. Ancak, sosyolojinin tüm öncüleri geçmişlerinde farklı alanlarda eğitim almıştı ve bugünün tabiriyle uzaktan eğitim alan öğrenciler gibi edinilmesi zor olan ve bu yüzden de çevirileri sigara kağıdı üzerine yazılan "samizdat" tarafından dağıtılan karbon kopya ders kitaplarından (çoğu İngilizce olan) yeni bir mesleği öğrenmek zorunda kaldılar.

Sosyoloji mesleğinin akademik disiplin olarak sağlam bir biçimde inşa edildiği Polonya'daki sosyologlarla iletişim kurmak "demir perde"ye rağmen hayati önem taşıyordu. Ortak araştırma projeleri Doğu Avrupa Ülkeleri arasındaki işbirliği çerçevesinde yürütülmüştü. Jan Szczepański ile yakın ilişki içinde olduğum için çok şanslıydım bununla birlikte Zygmunt Bauman beni teori konusunda eğitmiş, Stefan Nowak alan araştırmasının tüm inceliklerini bana anlatmak için saatlerini harcamıştı. Bugün de Rus Beşeri Bilimler Akademisi Sosyoloji bölümü dekanı olarak da Krzysztof Kosela' nın hocası Stefan Nowak'ın eğitim mirasını sürdürdüğü Varşova Üniversitesi sosyoloji bölümüyle yakın ortaklığa devam ediyorum. Eski kuşağın profesyonel ortaklık geleneği bugün gelecek kuşaklara aktarılıyor.

1958'de Sovyet otoriteleri, katı ideolojik kontrol altında bize Sovyet Sosyoloji Birliğini kurma hakkı verdi. Otoritelerce sunulan tüzük tarihsel materyalizmin Marksist sosyoloji için temel olduğunu öngörmekteydi. Derneği oluşturan Bakanlar Kurulunun Kararınca dernek üyelerinden uluslararası konferanslarda Marksist sosyolojinin erdemlerini teşvik etmeleri istenmekteydi. Bu talebe karşılık, genç sosyologların Uluslararası Sosyoloji Derneği kongrelerine katılımı, her şekilde Sovyet Sosyologlarıyla diğer ülkelerden gelen meslektaşları arasında yeni profesyonel bağların ve dostluk ilişkilerinin kurulmasına vesile olmuştur.

Sosyoloji bugünün Rusya'sında yaygın bir üniversite disiplinidir. Buna karşılık (maalesef) sosyologların kendi aralarında profesyonel bir dayanışma hissine sahip olduğu söylenemez. Sosyoloji komünitesi pek çok özerk birliklere ayrılır. Piotr Sztompka'nın de bahsettiği gibi Sovyet sonrası "kültürel travma"nın bir tezahürü olarak Sovyet sosyolojisi ve Sovyet sonrası sosyolojisinin değerlendirilmesindeki kutuplaşma gösterilebilir. Viktor Vakhshtayn'ın makalesinin basımı etrafında şekillenen polemik bu noktayı en iyi şekilde örnekler. [1]

Toplum hastalıkları -yolsuzluk, etnik çatışma ve diğerleri- bugün önde gelen araştırma konulardır. Ancak, üzücü bir biçimde, bu konuların metodolojik düzeyde, hatta akademik araştırma projelerinde dahi, Sovyet döneminin önde gelen sosyolologlarının mükemmellliğinin gerisinde kalmaktadır. Bunun nedenlerinden biri yetenekli üniversite mezunları kitlesinin düşük ücretle akademik çalışma yapmaya tereddüt etmesidir. Toplumdaki genel görüşe göre, bir sosyologun mesleği "anketör"lükle ilişkilidir, pek çok insan sosyologluğu, verileri duruma "uydurma" yeteneğine ya da cevabı önceden belirli sorular sorma yeteneğine sahip küçük bir kesimin işi olan gazetecilikle karıştırır.

Her ortamda, bir sosyologun en az profesyonel bilgisi ve deneyimi kadar sivil sorumluğa da sahip olması gerekir. Öğrencilerimle iletişim kurdukça, iyimser kalabiliyorum. Az bir kısmı bu mesleği topluma hizmet etmek için seçmiş olsa da, ben yakın gelecekte bizim zannatimize layık olduğu şekli verecek yeni bir neslin tarih sahnesine adım atmasını bekliyorum. ■

[1] V. Vakhshtayn, "On the Lamentable State of Post-Soviet Sociology." (Global Dialogue 2.3); Zh. Toschenko and N. Romanovsky, "On the Real State of Sociology in Russia: Opposing Vakhshtayn's Polemics" (Global Dialogue 2.5); V. Vakhshtayn, "We have it all. But do we have anything?" (Global Express 8.20.2012).

> Favela'ya Seyahat

Getulio Vargas Vakfı'ndan Bianca Freire-Medeiros, Rio de Janeiro, Brezilya

Sanatçı İkili J. Koolhaas ve D. Urhahn tarafından tasarlanan Santa Marta. Sakinleri tarafından yeniden tasarlanmış bu favela, Santa Marta'da "turist bakışı"a rehberlik eden estetik müdehaleye etkileyici bir örnek teşkil ediyor. Fotoğraf; Bianca Freire-Medeiros.

Rio de Janeiro'daki favela turları, Cape Town ve Soweto ilçesi turları Mumbai, Manila, Jakarta, Kahire Nairobi'deki gecekondu turları 1990'ların başından beri - hızlandırılmış ekonomik bütünleşme, neo-liberal kentsel yönetim rejimleri ve küresel medya kültürünün hakim olduğu bir ortamda - Küresel Güney'in mega kentlerinde bulunan toprakları maddi değeri rehberler ve tüketiciler tarafından kararlaştırılan turistik bir meta haline getirildi.

Rio de Jeneiro halkının yüzde yirmisi favela sakinlerinden oluşur: yaklaşık 1.3 milyon insan farklı düzeylerde kentleşme ve yaşam kalitesine sahip sayıları bini aşan topluluklar içinde yaşıyor. Uluslararası toplumun hayalinde, karnavallar, futbol, ve seksi kadınlar ile favelalar Brezilya'nın basmakalıp görüntüsünün bir parçası

>>

Santa Marta'da uluslararası turist kamerası, dünyaca ünlü Brezilyalı sanatçı Romero Britto tarafından resmedilmiş Pop'un Kralı ile buluşuyor. Fotoğraf; Bianca Freire-Medeiros.

haline gelmiş olsa da Brezilya toplumunun zihninde, favelalar- oldukça geniş bir birikimin ortaya koyduğu gibi- çeşitli sosyal aktörlerce eşitsizlik, şiddet, vatandaşlık gibi merkezi konuların ele tartışılmasında merkezi bir söylemsel ve maddi gerçekliğe dönüşmüştür. İşte bu süreçte hareket eden bir yapı ve hayal alanı olan "seyahat edilen favelalar" ortaya çıkar. Küresel bir mal ve marka olarak bu yapılar, Citroën'den, Nissan arabalarından Ikea mobilyalarına kadar çok geniş bir ürün yelpazesinin reklam kampanyalarında dünya çapında restoran, mağaza ve kulüpleri süslemekte kullanılır. Bir turizm merkezine dönüşen Favela, bir yandan, bir tüketim nesnesi olarak yoksulluğun yeniden altını çizen küresel anlatılar ve uygulamaların bir parçası olurken, diğer taraftan da, turistlerin geldikleri dünyanın birebir karşısına konumlandırılan ve onlara profesyonel personeller nezaretinde marjinal topraklarla direk ve güvenli temas vaadeden sözde "gerçeklik turlarının" genişlemesi sürecinin bir parçası haline gelir.

Brezilya'da yetkililerin başlangıçta görmezden geldiği –ve genelde açıkça sitem ettikleri- daha önce de gizlenmeye çalışılan bölgelere doğru büyüyen turizm akımlarının varlığıydı. Bu arada, Brezilyalı elitler favela turizminin ülkenin imajını aşağılayan ve bir hayvanat bahçesine benzer bir görüntüde yoksulları tuzağa düşüren aşağılık bir faaliyet olduğunu iddia etmekteydi. Buna karşılık, şimdi ise çeşitli sosyal aktörler ve kurumlar FIFA Dünya Kupası (2014) ve Olimpiyat Oyunları (2.016) beklentisiyle, şehir pazarlama ve kentsel girişimcilik ilkeleri doğrultusunda favela seyahatlerini yeniden ortaya çıkarmış durumda. Neredeyse 15 yıl arayla yaşanan iki komik olay, bize bu önemli bir değişimi ve bu değişimin bugün nasıl güçlendirildiğini anlamamıza yardımcı olabilir.

>>

> Ocak 1996

Michael Jackson Spike Lee'nin yönettiği, They Don't Care About Us parçasına video klip çekimi için Brezilya'ya gitti. Rio de Janeiro'nun zengin Güney Bölgesi'ndeki Santa Marta favelası, yetkililerin ve elit kesimin kentsel yoksulluğa karşı ilgisizliği ortaya çıkarmayı amaçlayan video klip için seçilen bölgelerden biriydi.

Santa Marta favelası sakinlerinin çoğu bu olayı kutlarken, hükümet yetkilileri çekime karşı öfkeyle tepki gösterdi. Zamanın Rio de Jenerio Eyalet valisi, Marcello Alencar, Jackson'a meydan okudu ve iyi niyetini kanıtlamak için favela'ya maddi yardımda bulunmasını istedi. Eski futbol süper starı ve günün spor bakanı Pelé ise bunun Brezilyanın 2004 Olimpiyatları'na ev sahipliği yapma şansını mahvedeceğini iddia etti.

Film çekimi sırasında güvenliğin sağlanması için Spike Lee ve Santa Marta uyuşturucu kralı Marcinho VP 'nin mekanların fiyatları ve 50 bölge sakininin tutulmasına dair müzakere ettiklerinin Rio de Jenerio gazeteleri tarafından ortaya atılmasıyla politik gerginlik daha da arttı. Bölgenin savcısı turizm sektörüne ciddi hasar vereceğini savunarak çekimin durdurulmasını talep etti. Lee ise kamu görevlilerinin yara almış gururunu daha da ağırlaştıracak bir şekilde Brezilya'yı, "muz cumhuriyeti" diye adlandırdı.

> Ağustos 2010

Santa Marta favelası Rio Top Tur programının görkemli bir biçimde başlatılması için, zamanın Cumhurbaşkanı Lula, Rio de Janeiro valisi, Sérgio Cabral, ve Rio de Janeiro Belediye Başkanı Eduardo Paes'i ağırladı. Brezilya Turizm Bakanlığı'nın desteği ile Rio Top Tur, Pasifize Polis Birimleri'nin (Portekizce kısaltması UPP) çatısı altına giren çeşitli eylemlerden biri haline geldi[1].

Başkan Lula Rio Top turunu pasifize edilmiş favelalarda yaşayanları da dahil ederek bu bölgenin turistik potansiyelinin maksimum bir biçimde kullanıldığı bir program olarak sundu. Ayrıca, bölgenin kendi turistik potansiyelini gerçekleştirmesi için devlet desteği gerekmekteydi. İronik bir biçimde bu olay Michael Jackson'un müzik klibini çektiği ve bugün turistlerin Santa Marta'da temel cazibe, ziyaret alanı haline gelen, güvencesiz barakalar ve güzel bir okyanus görünümü karşısındaki pop kralının bronz bir heykelinin durduğu yerde gerçekleşir.

> Mayıs 2013

Ben bu yazıyı yazarken, turistik favelaları pazar için yeterli hale getirme süreci sadece Santa Marta'da değil pek çok pasifize edilmiş favelada gerçekleşiyor. Bu süreç devlet tarafından ve favelaların içinden çıkan önemli liderleri de içeren sivil toplum tarafından büyük ölçüde destekleniyor. Foucault'nun kavramlarıyla, devlet formları dış baskı yoluyla değil potansiyel turistik girişimci olarak görülen favela sakinlerine özgürlük ve otonomi atfedilmesi yoluyla gerçekleşiyor.

Boltanski'nin sözlerini farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, bugün belli bir favelanın turistik açıdan değeri turistlere sağlayabileceği servislerin verimliliğiyle, favela sakinlerinin ev sahipliği performanslarıyla ve genel bir faveladan bekleneni- yani yoksulluk, bir derece düzensizlik, kontrollü şiddet ve sevinci- verebilme kapasitesiyle ölçülüyor. Bu mantığı izleyerek, turistlerinden de kendi pazar değerleri açısından varlıkları ve satın aldıklarıyla- biletleri, hediyelik eşya, içecek ve gıda, vb.- belirli bir favelanın kalkınmasına katkıda bulunan müşteriler olarak değerlendirildikleri söylenebilir.

Bu noktada hükümetin eyleminde bir geri çekilmeye tanık olamadığımızı kabul etmemiz önemlidir. Dünya çapında favela seyahatleri hükümet onayıyla gerçekleşse de, pasifize olmuş ya da olmamış favelalardaki hareketlilik eğilimlerinin halihazırdaki temeli hala yüksek ölçüde yasal ve / veya yasal olmayan güç aygıtlarınca kontrol edilmektedir. Bu nedenle burada gördüğümüz gün geçtikçe daha da piyasa içine çekilen toprakları düzenlemedeki strateji, taktik ve prosedürlerin yeniden formüle edilişidir. ■

[1] Nisan 2012'de olduğunu gibi, Rio de Jenerio'da 32 Favela temelde aynı strateji izlenerek"pasifize edildi": hükümet BOPE (Özel Kuvvet Birimi) favelalara girmeden önce, suçluların kaçmasına zaman verecek, polis ve suçlular arasında şiddetli bir çatışmayı önleyecek biçimde yapılacak bu müdahaleyi duyurdu.

> Bangladeş'teki Konfeksiyon Faciasının Arkaplanı

Mallika Shakya, Güney Asya Üniversitesi, Delhi, Hindistan

Dhaka Yakınlarında, Savar, Bangladeş'te çöken konfeksiyon fabrikasının molozları arasında iki kurban. Fotoğraf; Taslima Akhter.

>>

Nisan 2013'te, Bangladeş, Savar'da bir fabrika binasının çöküşü 1.100'den fazla hazır giyim işçisinin ölümüne neden oldu. Halkın itirazlarına karşın, bu büyüklükte bir faciaya yol açan sömürü sistemleri üzerine ise çok az şey söylendi.

Hazır giyim sektörünün çalkantılı tarihine aşina olanlar bu sektörün kazalara yatkın olduğunu ve Bangladeş faciasının Asya ya da Afrika'nın herhangi bir yerinde de gerçekleşebileceğini biliyorlar. Bu durumda bile, işçiler ve sendikaları Bangladeş'teki Rana Plaza binasının çöküşüne tepki göstermekte geciktiler. Buna karşın, bu felaketin açıklanması adına en çok ses getiren tepki Avrupa ve Amerika'daki hazır giyim toptancıları ve müşterilerinden geldi.

>"Oryantalist" Raporlama

"Bangladeş'te önlenebilir bir başka trajedi," şeklinde bildirdi New York Times, bu krizi açgözlü işadamları, yozlaşmış politikacılar, beceriksiz bürokrasi ve kendilerini ölümün eşiğine yerleştirmekten başka seçeneği olmayan yoksul çoğunluğun neden olduğu yeni bir üçüncü dünya aksiliği olarak görmeyi reddeden BBC, Globe and Mail, Reuters ve diğerlerince de yankı buldu bu açıklama. Burjuva tüketicilerini çözümün fabrika sahiplerinin tutuklanması ya da onların çokuluslu alıcılarını kısıtlamak olduğuna ikna eden oryantalist bakış açısı, aynı zamanda akılcıydı.

Medya, ilk olarak talihsiz binanın sahibi olan, binaya girişin ve içinde çalışmanın güvenli olduğunu bildiren Sohel Rana'yı suçlu buldu. Dört gün sonra, ölü sayısı 400'e ulaştığında, küçük bir grup alıcı kurbanlar için makul bir tazminat ödemek zorunda bırakıldı. Bir hafta sonra, ölü sayısının 700 olduğunun teyit edilmesinin ardından, Avrupa Birliği Bangladeş'i AB pazarına gümrüksüz hazır giyim ihracatı yapabilme ayrıcalığını iptal etmekle tehdit etti. Bir ay sonra, ölü sayısı 1,100'ü aştığında, Bangladeş hükümeti, hazır giyim sektöründe sendikalara izin vermek için ulusal iş hukukunda düzenlemeye gitti. Kısa süre sonra, Birleşmiş Milletler, önceleri endüstriyel rekabetin ön koşulu olarak emek esnekliğini öğütleyen Dünya Bankası'nın Doing Business göstergelerinin meşruiyetini sorguladı.

İşçi örgütlenmesi hazır giyim faciasının merkezinde bulunuyor. Rana Plaza'daki işçilerin çoğu binanın duvarları çatladıktan ve diğer işletmeler tahliye edildikten sonra dahi çalışmaya zorlandıkları için öldü. Konfeksiyon işçilerinin fabrika sahibine itiraz edecek bir sendikaları yoktu. Modern ve demokratik bir ulustan 3,5 milyon insana istihdam sağlayan böyle bir endüstrinin organize olmaması, sadece sektörü kontrol eden küresel ve yerel kapitalistleri değil ayrıca onu düzenleyen gelişme uygulayıcılarını da işaret ediyor. Üçüncü dünya sanayileşmesinde uluslararası yardım kuruluşlarının hegemonik bir varlığı olmuştur ve bu yardım kuruluşları Dünya Bankası'nın Doing Business göstergeleri ve Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun işçi verimliliği ve güvenliğinin kapitalistlerin ve iş müfettişlerinin elinde olmasının daha iyi olacağını vaaz eden uluslararası kodlar gibi projelerde de görülebileceği gibi işçiyi görünmez kılmakta suç ortağı olmuşlardır. Bu doktrinin baskın oluşu nedeniyle, sadece Bangladeş'te değil, Asya ve Afrika'daki diğer yerlerde de, hazır giyim sektöründe sendikacılığın önü kesilmiş oldu. Emeğin apolitikleştirilmesinin gerekçesi, sanayileşmeyi yalnızca piyasada arz ve talebin bir fonksiyonu olarak gören indirgemeci anlayış ve onun insan girişimciliği için zemin hazırlayan karmaşık politik ekono-

Çok Elyaflılar Anlaşması'ndan sonra ticaret modelleri, konfeksiyon üretiminin giderek güvencesizleştirilen modelleri ile yoğun rekabet altında yeniden yapılandırıldı.

>>

miden çıkışıdır.

> Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA)

"Piyasalar"ı, artık pençeleri dünyanın ücra köşelerine uzanan hazır giyim canavarının tek sorumlusu olarak görmek yanlıştır. Sektörün emek yoğun doğasının göçmen işçileri çektiği ve sonrasında mobil alışverişe zemin hazırladığı bir gerçektir. Ondokuzuncu yüzyılda düşük ücretlerle işçi çalıştıran Amerikan atölyeleri ağırlıklı olarak Doğu Avrupalı Yahudi göçmen işçilerce doldurulurken yirminci yüzyılın ortalarında konfeksiyon işçilerinin çoğu hızla Doğu Asya'ya kaydı. Lakin küresel hazır giyim sektörünün dağılımının son dönemi, daha çok ABD hükümetinin karmaşık ticari aparatlarını özenle uygulamaya koyması ve böylece konfeksiyonun günümüzde küresel şekilde üretilmesini sağlaması ile son derece ilgilidir.

1974 yılının Çok Elyaflılar Anlaşması (MFA) çok detaylı olarak -öğe öğe ve tasarım tasarım- tek bir üçüncü dünya ülkesinin kaç parça konfeksiyon ürününü ABD'ye ihraç edebileceğini belirlemişti. 1974 ile 2004 yılları arasında dünyanın herhangi bir yerinden ihraç edilen her bir parça konfeksiyon ürünü için Amerikan kıyılarına girmeden önce ayrı ayrı "vize" alınması gerekiyordu. Amerika'nın stratejik ilgisi ile, Çin gibi olası rakip ülkelere düşük "kota"lar uygulanırken Bangladeş ve Lesotho gibi daha küçük ülkelere yüksek kotalar uygulandı. 1970'lerin başlarına kadar görünürde var olmayan Bangledeş hazır giyim endüstrisinin birkaç on yıl içinde istihdamını 3,5 milyon işçiye kadar katlamış olması şaşırtıcı olmamalı.

MFA'nın aslen geçici bir araç olarak tasarlanmasına karşın dört kere daha uzatılması -1977, 1981, 1986 ve 1994'te- sağlamlığını derinleştirdi ve kalıcılığı için umut verdi. Ancak 1995'te Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulduğunda, MFA'nın 2004 yılı Aralık ayında yürürlükten kaldırılmasına karar verdi. MFA'nın sona ermesi hazır giyim endüstrisini kökten dönüştürdü - Nepal ve Endonezya gibi ülkeler kendi sektörlerinin çöküşüne şahit olurken, Çin ve Bangladeş MFA sonrası rekabetin galipleri oldular. Bu, asgari ücreti, korumasız iş koşullarını öğütleyen ve alıcı-kontrollü iş güvenliğinin sektörel rekabet için gerekli kötülükler olduğunda ısrarcı olan neoliberal gelişmeyi destekledi.

MFA'in kısa vadeli dönemleri ile neoliberalizmin "gerekli kötülükler" öğretisi, Bangladeş'teki çoğu fabrikanın neden gelişigüzel şekilde, kamu kurumlarından gerekli izinleri sağlamaksızın kurulduğunu açıklıyor. Rana Kompleksi'nin ve yüzlerce başka kompleksin inşaat izinlerini veren belediye başkanının bu izinleri vermesinin nedeni, devletin yetkilendirdiği Dhaka bina güvenlik kurumunun, o dönemde Bangladeş hazır giyim endüstrisi büyümesindeki patlama ile başa çıkamamasıydı. Bu şartlar altında, tek bir üreticiyi ve onun birkaç alıcısını seçip bu benzeri görülmemiş ölçüde yıkıcı kazadan sorumlu tutarken daha büyük güçlerin bu zor durumdan sıyrılmasına izin vermek, ırk ayrımcılığı rejimine göz yumarken tek bir ırkçıyı dövmekten farksız. Bangladeş'teki siyasi ve sosyal uyumun erozyonuna yol açmış benzeri görülmemiş bir sosyal ayaklanmayı tetikleyen kriz, Rana Kompleksi ve Joe Fresh ile olduğu kadar, küresel ticaret araçlarının başarısızlıkları ve geliştirilmelerine karşı ilgisizlik ile de alakalıdır. ■

> Makaleniz Dış Kaynaklara Aktarılmış Bulunuyor

Jeffrey J. Sallaz, Arizona Üniversitesi, ABD

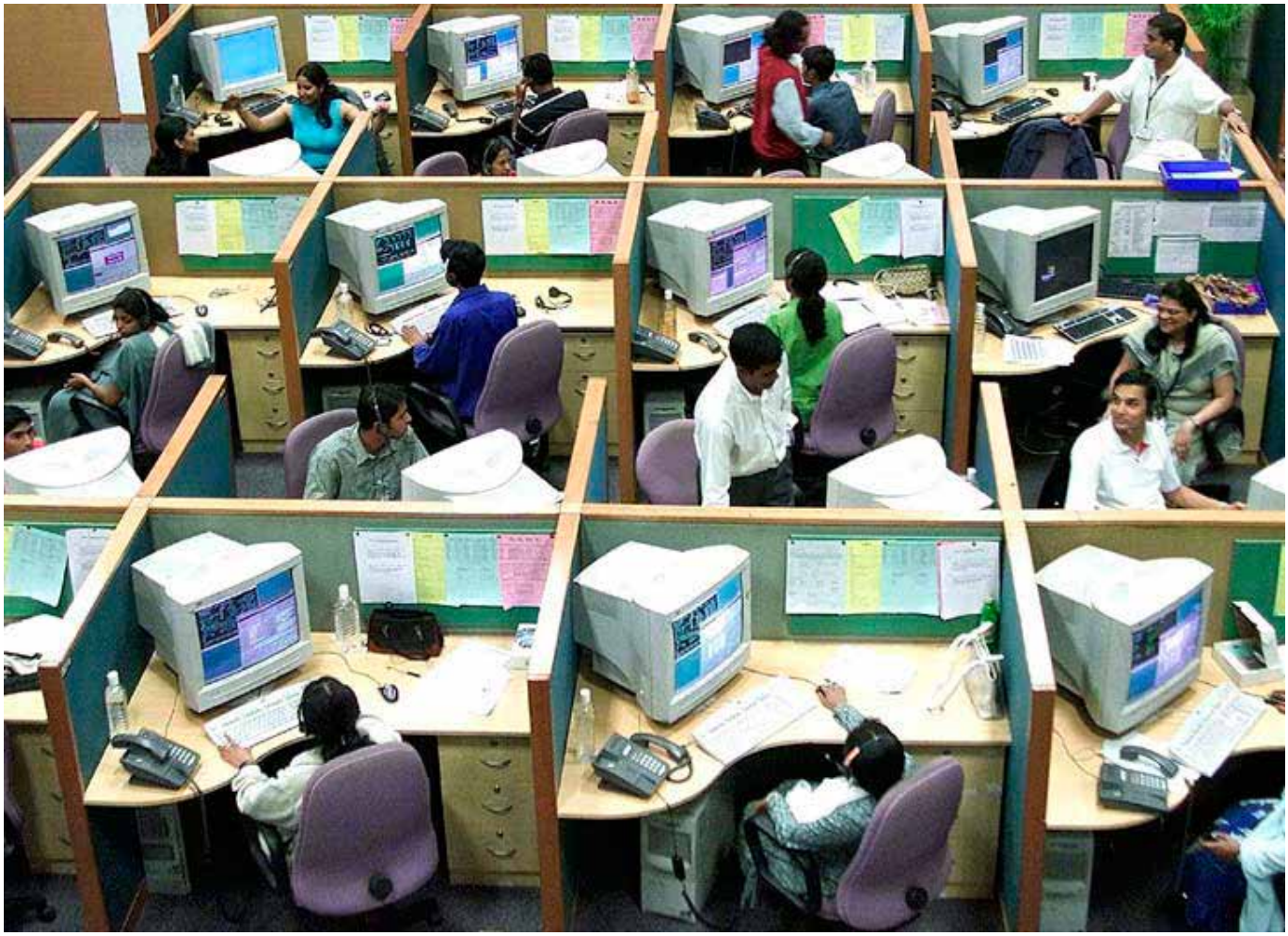

Filipinlerde dış kaynaklara aktarma işi böyle görünüyor.

Birçok bilim insanı gibi ben de sosyoloji dergilerinden birinde yayına kabul edilen makalelerime ne olduğu konusunda bulanık bir fikre sahiptim. Eğer basılmış ise, dergi editörünün makalemi deneyimli bir redaktöre aktardığını öngörebilirdim. Yıllardır, ortamın fiziki kısıtlamalarının -yani, makale el yazmalarının yığılması ve bu nedenle de uzun mesafeler arasında kolayca ya da hızlıca taşınamamasının - neden olduğu şey tam olarak şuydu: akademik yayın sürecinin mekânsal yoğunlaşması. Dergi ofis-

>>

leri, editör kadrosu ve baskı makineleri genellikle aynı bölge, şehir ya da binada bulunuyordu ve birbirine çeşitli örgütsel ve kişiler arası bağlar üzerinden bağlıydı.

Lakin bu model giderek başarısız olmakta. Son birkaç yılımı güneydoğu Asya'da "bilgi sürecinde dış kaynak kullanımı"(KPO) sektörünü araştırarak geçirirken, küresel Kuzey'de konumlanmış yayıncılara hizmet sağlamakta uzmanlaşan birkaç firmada alan çalışması yürüttüm. Bu firmalar, tıpkı küresel Güney'de görülen yabancı şirketlerin montaj fabrikalarında olduğu gibi, genç insanlardan oluşan büyük bir topluluğu istihdam ediyor ve onları redaktör, dizgici, e-sönüşüm uzmanı ve benzeri pozisyonlarda uzun saatler boyu çalıştırarak karşılığında asgari ücret ödüyor.

>Yayıncılığın Canavarları

Eğer KPO firmaları, mevcut bilgi tedarik zincirinin Foxconn'ları ise, Apple'lar kim? Bu soruyu cevaplandırmak adına bilimsel yayıncılık alanında süregelen dönüşüme bakılabilir. Akademik bölümlerde yer alan geniş bir yayıncılık pazarı ağından ziyade, bugün *Chronicle of Higher Education*'ın başyazısında "yayıncılık canavarları" olarak bahsedilen şeye sahibiz.

Bunlar, akademik dergilerin mülkiyetini hırsla ele geçirmiş büyük, halka açık firmalardır. Her ne kadar sosyoloji dergileri (beşeriyet gibi "sosyal" alanlarda olanlar da dâhil olmak üzere) şimdiye dek bu "ele geçirme"lerin birçoğunun hedefi olmamışsa da, "müspet" bilimler için aynısını söylemek mümkün değildir. Bu alanlardaki dergiler giderek kar-üretme aracı olarak faaliyet gösteren küresel yayın holdinglerinin eline geçmektedirler.

Bu tip bir "canavar"ın en tanınmış örneği Elsevier B.V. Bu Amsterdam merkezli yayıncı, Londra Menkul Kıymetler Borsası'nda ve diğer birkaç borsada yer alan, daha büyük Reed-Elsevier grubuna aittir. *The Economist*'e göre, Elsevier B.V. 2.000'den fazla akademik dergiye sahip ve bilimsel ve tıbbi alanlarda yayınlanan tüm içeriğin %25'ini kontrol ediyor. Şirket 2012'de %40'lık bir kar marjı bildirdi.

Şu anda, birçok bilim insanı, makalelerine erişim için kişi ve kuruluşlara yüklediği fahiş ücretler sebebiyle Elsevier'e ait dergileri boykot etmekte. Ancak model Elsevier ve benzerleri tarafından kullanılan bilimsel bulguların *dağıtılmasın*dan öteye geçti. Tüm bilimsel çalışma *üretim* sürecine sızdı.

> Tedarik Zincirini Düzenlemek

Yayıncılık şirketleri bilim insanlarının çalışmaları ve meslektaşları ile işbirliği için kullandığı yeni teknolojiler geliştirmekte. E-posta, dosya transfer protokolü (FTP), kelime işlem yazılımı, bulut veritabanı oluşturma ve benzerleri, yayıncılık sürecinin çeşitli yönlerini düzenlemek için uzun süredir elzem durumdalar. Bir yazar, ücret ödemeksizin ve anında bir Word belgesini bir dergi editörüne e-posta ile gönderebilir, aynı şekilde dergi de bu belgeyi dünyanın herhangi bir yerindeki tedarikçiye iletebilir.

Elsevier gibi bilimsel yayın holdingleri, sürekli gelişen yayın hizmetleri dizisinin dış kaynak aktarımını yaptıkları bir tedarikçiler ağı oluşturarak bu fırsatı yakaladılar. Bu tedarikçiler bir ya da iki yıllık hizmet sözleşmesi elde etmek için kendi aralarında rekabet içindedir ve bunu kabul edilebilir kaliteyi en düşük fiyatlarla önererek sağlarlar. Bu, şu anda fabrika ve çağrı merkezlerinde moda olan bütün bir dizi tedarik zinciri yönetimi tekniklerinin yayın sürecine uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. İşler vasıfsız, özişlerlik durmaksızın takip altında ve raporlanacakları ya da yerlerine başkalarının bulunacağı kaygısıyla işçiler sürekli olarak verim artışı için zorlanmaktadırlar.

Bu KPO tedarikçilerinin üretim süreci karmaşıklığı hakkında bir fikir vermek gerekirse söyleyebilirim ki, dış kaynak aktarımı kullanan bir dergiye kabul edilen gelecek makaleniz, Küresel Güney'de, her biri çeşitli işler yapmak için saat başı ortalama 0.50 dolara çalışan 40-50 kadar ön büro elemanının masaüstü bilgisayarları arasında dolaşacaktır.

Örneğin, bir yıldan fazla süreyle saha çalışması yürüttüğüm böyle firmalardan birinde üretim süreci şu şekilde gelişir. Makaleleri yayın için kabul edilen yazarlar, yazılarının nihai halini Word belgesi olarak dergiye e-posta ile iletirler. Sonrasında dergi, bu makaleyi FTP üzerinden Filipinler'deki, çok sayıda "ön editör" ve "belge işlemcisi"nin kenar düzeltmeleri, kaynaklama formatı düzenlemesi ve XML etiketi girmek gibi işlemleri yaptığı bir veritabanına yollar. Ardından makale, yoğunlaştırılmış kurslara gitmiş üniversite mezunlarının herhangi belirgin bir yazım ya da dilbilgisi hatasının düzeltmek için hızlı okuma yaptıkları, şirketin Hindistan'daki tesislerinden birine yollanır. Sonunda makale, dizgiciler tarafından dergiye özgü bir PDF şablonu haline getirilecekleri Filipinler'e döner ve sonra yine, kalite analizi ekiplerinin PDF hatalarını inceleyecekleri Hindistan'a gönderilir.

Bu noktaya kadar, makale üzerinde çalışmış herkes asgari akıcılıkta bir İngilizceye sahiptir. Ancak şimdi nihai PDF, şirketin Filipinli ve Hint meslektaşlarının çok altında bir ücrete tabii olan İngilizce bilmeyenler ordusunu istihdam ettiği Vietnam'a gönderilir. Çalışanlar burada her bir dosya üzerinde aralık ve kenar boşluklarını kontrol etmek ve PDF üzerindeki tüm kusurları gidermek gibi temel görevleri yerine getirirler. Ama yolculuk burada son bulmaz, tüm dosyalar, tamamen yeni bir üretim hattında çeşitli makaleler derlenerek, basılı ve elektronik dergi düzenlemelerinin son hallerine getirileceği Filipinler'e yeniden yollanır. Başlangıçtan sona, tüm bu süreç bir

>>

ya da iki haftadan biraz fazla zaman alır.

> "Foxconn"lama Bilimi

Sosyal adaletin temel ilkelerine bağlı bilim insanları olarak bizler, bilimsel kurumların önemli bir bileşenin dış kaynaklara aktarımı konusuna nasıl bir tepki göstermeliyiz? Bunun basit bir cevabı bulunmuyor. Dış kaynak aktarımı yapan dergilere karşı, yalnızca mevcut çalışanların işlerini korumak adına boykot çağrılarında bulunmak, muhtemelen korumacılığın yabancı düşmanlığı bağlarının kurbanı olmak demektir. Eğer bir Hint ya da Filipinli redaktör bu işi bir Amerikalı ya da Kanadalı kadar iyi yapıyorsa neden bu işi yapmaktan alıkonulsunlar?

Öte yandan, eğer makalelerimizin kalitesi bu sistem tarafından sistematik bir şekilde tehlikeye atılsaydı, o zaman bu şekilde hareket etmekte haklı olurduk. Ancak, istisnai durumlar bir kenara bırakılırsa, dış kaynak aktarımı modeli önemli ölçüde mal dağıtımı için kullanılıyor gibi görünüyor. Tıpkı ISA'in son konferansında olduğu gibi, tipik bir katılımcının Apple'ın Asya tedarik zincirini kesinlikle onaylamamasına karşın Macbook ve iPhone kıtlığı yaşandığını görmedim, çok kısa süreli zamanlarda, gittikçe genişleyen bir pazar dizisi içinde (basılı dergilerden çevrimiçi yayınlara ve e-kitaplara) kalitede biraz azalmayla da olsa, makalelerimizi yayınlamaya olanak sağladığı sürece bilimin Foxconn'lanmasını[1] teşvik ediyor olabiliriz.

En azından, makalelerimiz ve el yazmalarımız yayına kabul edildikten sonra onlara ne olduğu konusunda daha fazla şeffaflık talep edebiliriz. Yayıncılık firmaları son birkaç yıldır geliştirdikleri karmaşık tedarik zincirlerini yazarlardan gizlemek adına, örneğin redaktörlere yazarlarla haberleşirken ülke ya da yerlerini açıklamaya izin vermeyerek, büyük çaba harcıyor. Ancak bu, çoğu üretim ve hizmet sektöründeki standart uygulamayı hiçe saymakta. Apple her bir ürününe "Cupertino'da Tasarlandı, Çin'de Montajlandı" yalanlamasını damgalarken, ABD otomobil firmaları üretilen her bir araç parçasının ABD içi ve dışındaki yüzdelerini raporlamaktadır. Yeni nesil akademik/kurumsal yayıncıların hem pastaya hem de onu yeme hakkına sahip olmalarına izin verilmemelidir. Eğer aynı anda üretim süreci maliyetini düşürmek adına küresel tedarik zincirlerini genişletecek ve ürünleri için giderek artan ücretler talep edeceklerse, o zaman bu özgün endüstrinin/alanın *hem* üreticisi *hem de* tüketicisi olarak biz bilim insanları, ilk fikirlerimizi cilalı makalelere dönüştüren işçilerin hayatları ve çalışma koşulları hakkında daha ayrıntılı şekilde bilgilendirilmeliyiz. ■

[1] Foxconn Apple'ın çoğu ürününü monte eden ve 2010'da Çin montaj tesislerinde yaşanan intihar yağmurundan sonra ün kazanmış bir Tayvan firması.

> ISA Üyeleri İçin Daha Ucuz Kitaplar

Sujata Patel, Hyderabad Üniversitesi, Hindistan, ve *Sage Studies in International Sociology* Editörü

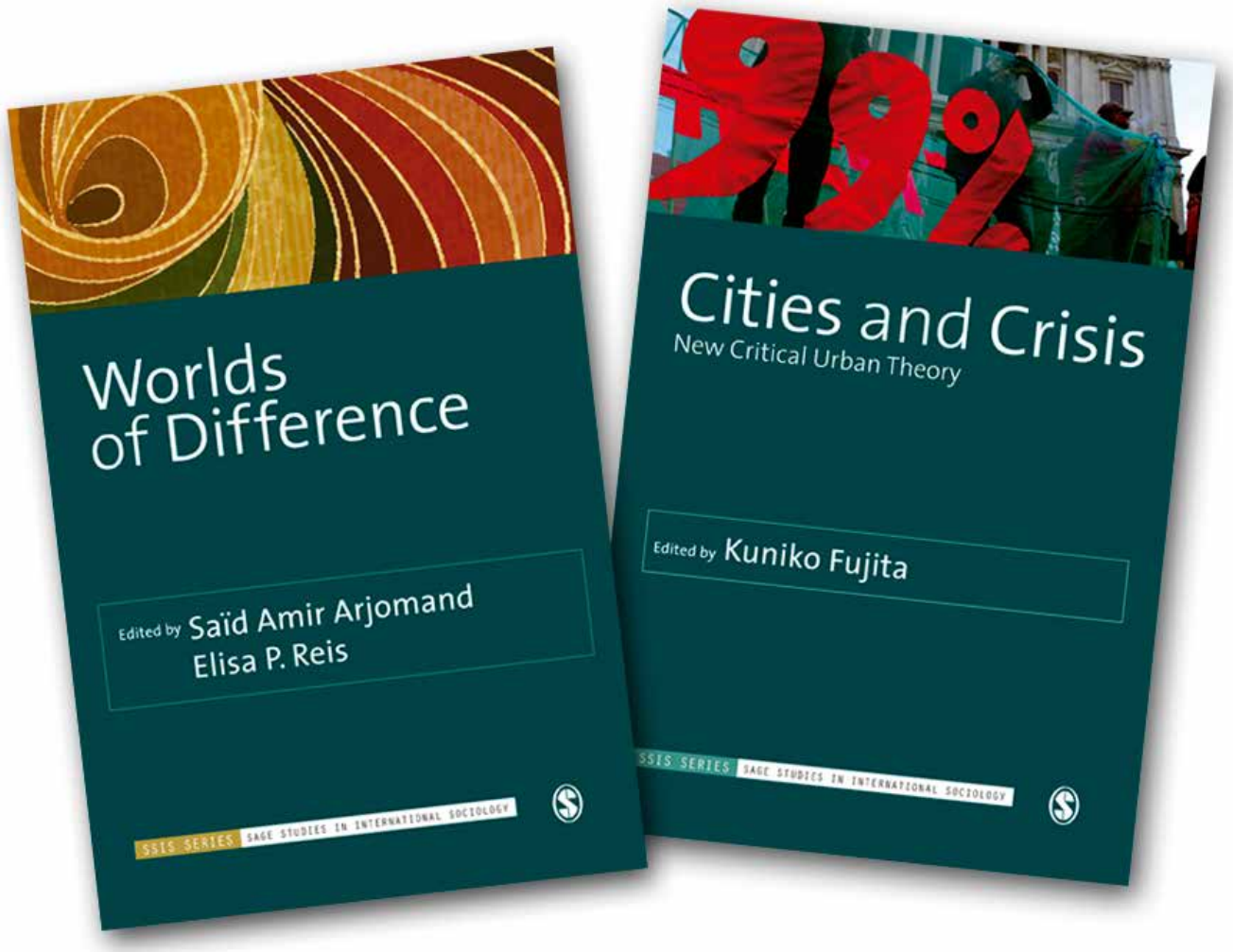

SSIS serisinin indirimli fiyatlarla Hindistan'da üretilecek ilk iki kitabı.

ISA üyeleri, bundan böyle Uluslararası Sosyolojide Sage Çalışmaları (SSIS) altında yayımlanan tüm kitapların kendilerine 9.99 £ sterline, eski fiyatının neredeyse onda birine sunulacağını bilmekten mutluluk duyacaklardır. Ve buna posta ücreti de dâhil. Bu yeni

>>

fiyatlandırma uygulamasını iki yeni kitap ile başlatıyoruz: Sais Arjomand ve Elisa Reis tarafından düzenlenen *Worlds of Difference*, Kuniko Fujita tarafından düzenlenen *Cities and Crisis, New Critical Urban*. Hindistan'daki ISA üyeleri bu kitaplara, Sage Hindistan aracılığıyla, her biri için 750 rupiye ulaşabilecekler. (Çıkış tarihi: Ağustos 2013). Bakınız http://www.isa-sociology.org/publ/isa_handbooks.htm.

Ayrıca yeni bir liste de başlatıyoruz: *Sosyolojide Anahtar Metinler*. ISA'in Anahtar Metinler projesi, Atlantik bölgesi dışındaki dünyadan taslak sosyoloji metinlerinin yayımlanmasını teşvik ediyor. Bu metinler dünyanın çeşitli bölgelerinin en etkili sosyolojilerini bir araya getirecek. Şu an Anahtar Metinler yayımlamayı yayınlamayı önerdiğimiz bölgeler 1) Doğu Asya (Çin, Japonya, Kore ve Tayvan), 2) Latin Amerika, 3) Merkez ve Doğu Avrupa (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya), 4) Afrika ve 5) Arap bölgesi.

SSIS, ISA'in en eski yayın dizilerinden biri. Başlangıçta *Dünya Sosyoloji Kongresi Hareketleri* başlıklıydı ve Dernek'in 1949'daki ilk kongresinden itibaren yayımlandı, 1974'te ISA tarafından SSIS olarak yeniden şekillendirildi. O zamandan beri, Dünya Kongreleri, Araştırma Komiteleri ve diğer önemli başlıkların yanı sıra Ulusal Dernekler konferanslarının ilerlemelerini yayımlamaya devam etti. Hem yazılan hem de düzenlenmiş hali ile yayımlanan ve monografi, el kitabı ve referans cildi olarak ulaşılabilen bu kitaplar (60'tan fazla sayıda), alan içinde ve çeşitli uzmanlıklarında tartışmaları başlatarak ve yönlendirerek disipline önemli bir katkı sunmuştur.

Bu tanınma ve kabulün önemine karşın, SSIS kitaplarının satışları düşük oldu. Yüksek fiyatlar (80-90 £ arasında) göz önüne alındığında, Küresel Kuzey kütüphanelerinde bile ulaşılabilirliği kısıtlı kaldı. Küresel Güney'de kimse onları kütüphanelerde dahi göremez. Son üç yıldır -ISA Yayın Komitesi ve komitesinin Başkan Yardımcısı ve ISA Başkanı'nın aktif desteğiyle- SSIS kitaplarını yayımlayan Sage Yayınları'nı (Londra), bu yayımları kitapların oldukça düşük fiyatlandırıldığı(10 £ civarında) Hindistan'da üretmeleri için ikna etmeye çalıştım. Ne yazık ki, zorlu bir problemle karşılaştık: yayınlanan kitapların uluslararası (Küresel Kuzey'de yayınlananlar) ve bölgesel (Küresel Güney'in herhangi bir yerinde yayınlananlar) olmak üzere sınıflandırılması. Küresel Kuzey'in herhangi bir bölgesinde yayınlanan kitaplar küresel tüketiciye göre yayınlanır, pazarlanır ve uluslararası fiyatlara göre satılırken, Hindistan'da ya da diğer gelişmekte olan ülkelerde yayınlanan kitaplar o bölgeye göre yayınlanır, pazarlanır ve uygun olarak fiyatlandırılır. Az gelişmiş ülkelerde ofisi olan tüm uluslararası yayınevlerinin (Sage, Oxford ya da Routledge gibi) az gelişmiş ülkelerdeki şubeleri ile farklı fiyatlandırmayı dayatan ticari bir anlaşmaları bulunmaktadır.

Yine de, zorlu olan idare edilebilir oldu. Sage'ı, SSIS kitaplarının üretimini Sage'ın Hindistan koluna aktarmaya ikna etmeyi başardık ve ISA üyelerinin gelecekteki tüm yayınlar için büyük bir indirimden yararlanabilmelerini sağladık. Ayrıca kitapları Hindistan'da (ISA üyesi olmayanlara) Hint fiyatlarıyla satabileceğiz (kitapların uluslararası fiyatlarla satılacağı Küresel Güney'in diğer bölgelerinde böyle olmasa da). Bu girişimi desteklediği ve küresel yayıncılık işindeki eşitsizlikleri kırmak adına ilk adımı atmamızı sağladığı için Sage'a son derece müteşekkiriz. ISA üyelerini bu yeni politikayı başarılı kılmak adına fırsatı yakalamaları için çağırıyorum. SSIS kitaplarını satın alın ve bu Dizi'yi gelecek yayınlarınız için dikkate alın. ■

> İki Sosyalizm Arasında Yakalanmak

Mariya Ivancheva, Orta Avrupa Üniversitesi, Budapeşte, Macaristan

Misión Ribas, Hugo Chávez yönetimi altında uygulanan birçok sosyal adalet programından, ya da onların deyimiyle Bolivarcı Görevler'den bir tanesi, Liseyi terk edenler için lise düzeyinde iyileştirici dersler sağlıyor.

2004 yılında Londra'da okurken, Bolivarcı eğitim reformlarına odaklanan bir Venezuela'yla dayanışma toplantısına katılmıştım. Konuk öğretim üyesi, Venezüella eğitimci Oscar Negrin, şöyle söze başladı: "Venezuela'da çocukları soyut kavramlar ezberletmek yerine, onlara en önemli kelimeleri- 'anne', 'barış', 'Chavez- öğretiyoruz." -Sosyalist Bulgaristan'daki okul günlerimden bir hikayeyi hatırladığımda kalbim hızla atmaya başladı. Bir sınıf konseri provasında, yoldaş Toneva, benden annemin elini tutmamı ve "dünyanın en iyi annesi/Partinin kahramanı" diyen bir şiir okumamı istedi. Ben kim olduğunu bilmiyordum. Tek bildiğim annemin dünyadaki en iyi anne olduğuydu ve bunu öğretmenime söyledim. Gergin bir sessizlikten sonra, öğretmeni şiirimi değiştirdi ve bir yıl sonra 1989'da " yoldaş" kelimesini unutmayı bunun yerine" Hanım" dememi söyledi. Londra dönüşü salonu terk ettim: Negrin ve izleyicileri 1988'de sınıftaki çocuğun, demokratik geçişin erken dönemlerinde "atlamayan kırmızıdır" ünlü nakaratını duyduğunda zıplayan kızın çıkışını gördüler. Venezuela ile dayanışma toplantısı çıkısında içimde iki his çatışıyordu: ailemin ve Bulgar Akademisinin anti- komünist standartlarını takip ettiğim için duyduğum manevi tatmin hissi, ve sosyalizmin sonunu erken ve belki de olumlu olarak değerlendirmem.

Bugün Venezuela'daki yüksek eğitim reformuna dair bir buçuk yıllık bir alan araştırmasının ardından, bu

>>

manevi tatminin ne kadar yüzeysel olduğunu fark ediyorum ve bu konuda haklılığımı doğrulayabiliyorum. Bu konuya kendi anti-komünizmimi tedavi etmek için gelmedim. Sosyalizmden liberal demokrasiye (Doğu Avrupa) ve tam tersine (Venezuela) rejim değişikliği sonrasında eski muhalif aydınlar İki üniversite arasındaki tuhaf karşıtlık ilgimi çekti. Doktora çalışmalarımı yürüttüğüm Orta Avrupa Üniversitesi (CEU) 1991 yılında milyoner George Soros, Doğu Avrupa muhalifler ve Batı liberal aydınlar tarafından kurulmuştu. İngilizce eğitim veren bu özel üniversite yerel entelektüel gelenekleri faşist/ etno-milliyetçi veya totaliter / komünist olarak yansıtmakta/ ortaya koyuyor. Öğrenci kitlesini ya da "yeni post-sosyalist seçkinlerin"- Batılı liberal demokrasi ve Anglo-Amerikan bilimin "evrensel" değerleriyle eğitim sürdürülüyor.

Buna karşılık doktora tez konum olan Venezüella Bolivar Üniversitesi (UBV) - Devlet Başkanı Hugo Chavez ve bazı sosyalist aydınlar tarafından tasarlanmıştı. Bu okul 2003 yılında Chavez'in, Bolivarcı rejimine karşı gerçekleşen darbe teşebbüsü ve yüksek vasıflı petrol sanayi işçilerinin grevi sonrasında açıldı. ABD Pentagon'un mali yardım ile gerçekleşen, bu iki olay Chavez'in petrol rantının yeniden dağıtım politikasının, rant ekonomisinin işleyişi üzerinde bir bilgi tekeline sahip Venezüellalı Amerikan yanlısı elit için tahammül edilemez olduğunu göstermişti. Bu hakimiyete karşı çıkmak için, yüksek öğretim politikası Misión Sucre'ün bir parçası olarak, UBV yarım milyondan fazla yoksul Venezüellalı için eşit, merkezi olmayan kitlesel bir yüksek öğretim imkanı sundu. Bu eğitim, marjinal topluluklar yararına, yerel bilginin değerleri, disiplinler arasılık ve uygulamalı kamusal bilim ile aşılandı.

Caracas'a Bulgaristan ve CEU'den olduğumun yoğun bilinciyle gittim, yetkililerce şüpheli olarak değerlendirileceğimi biliyordum: ilk defa UBV 'nin halka açık konferanslarında CEU'nün CIA ajanı yetiştiren "faşist" bir kurum olduğunu duyduğumdan beri bu korkuyu hissediyordum". Buna karşılık Venezuela'nın "totaliter bir rejim" olmadığı ve gözlemlenmeyip ispiyonlanmayacağımı anlamam bir aydan kısa zaman aldı. Seçimlerin özgürce uygulanabildiği, ticari medyanın demokratik olarak seçilmiş hükümeti açık bir biçimde taciz yağmuruna tutuğu bir ülkeye gelmiştim. Anti-seçkinci söyleme ve maruz kalan bilgi kaynaklarımın- sosyalist entelektüeller, liberal demokrasi (1958–1998) sırasında Venezuela öğrenci hareketlerine üye olanlar-kapsamlı eğitimsel uygulamalarına maruz kalan ben kısa zamanda ön yargı kaynaklarının farkına vardım. Ben seçkinci, hatta batılı değerleri eleştirmeden benimsemiş özenti, seçkinci bir Bulgar ve Doğu Avrupalı post- Sovyet akademinin bir ürünüydüm. Bu geçici kendi kendini kolonileştirme sürecinde Sosyologlar dahil olmak üzere, Bulgar entelektüelleri, akademiyi "az gelişmiş" bir ülkedeki "uygar olmayan" yurttaşlarından utançlarını topluca deneyimleyebilecekleri ve dile getirecekleri güvenli bir cennet olarak anlıyorlardı. Yksek öğretim öğrenciler arası seviye farkına sebep olarak sınıfsal eşitsizliklerle mücadele etmek şöyle dursun, açık bir biçimde "iyi" öğrenci ile "kötü" öğrenciye karşı konumlandıran/savunan bir müfredata dayanıyordu. Bu sistem, batı normlarını, atıf endekslerini, akademik sıralamaları takip etmedeki kararlılıkla birlikte serbest piyasaya hizmet etmediği sürece tüm bağlılıkları "ideolojik" olarak damgalayan bir objektif bilim" yapma ısrarı ile birlikte varoluyordu.

UBV ilkelerini benimsemiş olsam da, zorluklarının ve çelişkilerinin farkına varıyordum. "Tarihin sonu" -liberal demokrasinin sosyalizm karşısındaki nihai zaferi- 1989'da Doğu Avrupa'da ilan edilmiş olsa da, Venezuela'daki Soğuk Savaş bitmeye henüz çok uzaktı. Şili'nin 1973 yılındaki tarihsel deneyime Küba ambargosuna ve Venezüella'daki yeni darbe tehdidine karşı, hükümet reformu ilerletmek için baskı yolunu kullanmadı. Üniversite eğitimi bu durumdan oldukça etkilendi. Yirminci yüzyılın kanlı savaşları boyunca Venezüella sol öğrenci gruplarınca savunulan akademik özerklik, artık ironik bir biçimde onların karşıtları tarafından kullanılmaktaydı. Muhafazakar akademisyenler eski devlet üniversitelerindeki reforma karşı direnerek ve yeni "Bolivarcı" reformları inkar ederek eski tabakalaşmanın yeni bir düzeyde tekrar yaratılmasına yardımcı oldular. Bütçeler ve akreditasyonlara hala resmi kurumlar halimdi ve onlarla ilgili karar mekanizması bu kurumlar elindeydi. Yoksulların eğitimi için yüksek eğitim mekanı talebi, hükümeti UBV'de ve UBV'nin merkezi olmayan tesislerinde çoğunlukla lisans derecesine sahip insanlar istihdam etmeye zorladı. UBV'nin bir taraftan programlarına itibar kazandırabilmesi için öğretim personelinin referanslarını "iyileştirmeye" çalışması, diğer taraftan ise üniversiteyi derin bir sosyal değişim için kullanması çifte standart oluşturuldu. Bolivarcı akademisyenler hem geleneksel ana akademik disiplinlerin özel jargonu konusunda uzmanlaşmak, hem de yoksul toplulukların kültürel kodlarını yönetmek zorunda kaldılar. Hem akademik farklılaşma/ ayrım (distinction) normlarına ulaşmak hem de onu kendi alanında yenmek zorunda kaldılar.

Eski sosyalist dünyadan geliyor olmam 21. yüzyıl sosyalizminin gerçeklerinin farkına varmam için ekstra çaba sarf etmeme yol açtı. Şimdi yeni zorluklarla karşı karşıyayım. Venezüella sistemin çelişkilerini anlatmaya çalışırken, sık sık bir solcu Batılı akademisyenler ve onların Latin Amerika'nın pembe tonlarındaki "pembe dalga" sosyalizmi görmek isteyen "diğer dostları" tarafından sağcı/muhafazakar olmakla suçlandım. Bulgaristan'da Venezuela'yı "totaliter" ilan etmediğim için, yerel gazeteler benim yazımı "yandaş" olduğu gerekçesiyle reddettiler. Neyse ki, CEU'deki hocalarım ve arkadaşlarım devam eden akademik Soğuk Savaşı en iyi şekilde anladılar. Ve her şeye rağmen, Londra'da bu salondan dışarı çıkarken, hala gitmek için uzun bir yolum olduğundan eminim. ■

> Sofya Sokaklarından Kuyruklu Yalanlar

Martin Petrov, Sofya Üniversitesi, Bulgaristan

Sofya'nın dışında ve aşağısında – gerçek bir serseri.

Hiçbir mülkleri, boş bira şişelerini dönüştürerek dahi sermayenin üretiminde hiçbir rolleri yok. Çöp kutuların buldukları şişelerde umumi sebillerin sularıyla seyrelttikleri, eczaneden alınan tıbbi alkolü içerek - ulusal tiyatronun önündeki parkta yer edinen şık açık hava barlarının hemen yanında kamusal alanlarda yaşıyorlar. Yine de sermaye tarafından üretilen sembolik düzene yabancı değiller. Aksine - ona karşı son derece duyarlı ve kendilerini onun içinde var etmek adına stratejiler geliştirmiş durumdalar. Onlar aylaklar, Sofya'nın *serseri* aydınları.

E. ile felsefe alanında lisans öğrencisiyken tanıştım. Kendisi Sanat Akademisi'nde nü model olarak çalışıyor, poz vermediği zamanlarda da Sofya Üniversitesi'nde vakit geçiriyordu. Bir ders arkadaşım onun için eroin bulurdu (ya da tam

>>

tersi). E'nin adı Bulgaristan için son derece sıradışı. Babası İtalyan ve annesi de Fransız Yahudilerindendi. Babası, 1990'da Komünist Parti'nin sosyalist devlet istihbarat servisi paralarını insanlara dağıtarak yeni Bulgar milyonerlerini "tayin" ettiği söylenen eski Başbakan Lukanov'un sağ koluydu. 1996'da Lukanov'un suikasta uğramasının ardından, E'nin babası bir daha görülmemek üzere ülkeden kayboldu. E'nin annesi ise yukarıda bahsedilen istihbarat kurumunda muhasebecilik yaptı. 1990'dan sonra doğaüstü[1] konularla ilgilenmeye başladı ve *İnsan, Ruh, Kosmos: Enerji-Bilgi Değişimi* adında bir kitap yazdı. Sonrasında da Nepal'da bir manastıra gitti ve bir daha görülmedi.

Tüm bu hikâyelerin doğru olduğunu iddia etmiyorum, olmadıklarını da söylemiyorum - tüm bunlar, son yıllarda Bulgaristan'da gerçekten yaşanmış tuhaflıkların bir toplamı. E'nin yaşam öyküsü de öyle. E., baskın sınıfın(nomenklatura) bir çocuğu olarak, 1989'da Weimar'da bir sanat lisesinde okudu. Daha sonra, 1990'da Magura'da - insanların yasadışı şekilde dolar ve mark alışverişi yapması ile ünlü ve birçok *yeni zengin*in sermayelerini borçlu olduğu söylenen, Sofya'nın bir köşesinde bulundu. Orada fincan ve üçkâğıt oyunlarında bahislere girerdi. Ardından Sofya Tiyatro Akademisi'nde oyunculuktan mezunu oldu, alkol ve uyuşturucu sorunları yüzünden tiyatroda bir iş kaybetti ve sirkteki bir akrobat misali trapezden düştü.

Birkaç yıl önce onunla yeniden karşılaştım. İşi yoktu ama eroini bırakmış ve bir çatı katını mesken edinmişti. Alkol ve sigara için ihtiyacı olan parayı parklarda insanlara şiir okuyarak kazanıyordu. Hala babasının Mercedes'iyle nasıl kaza yaptığına dair hikâyeler anlatıyordu. Kısa süre sonra çatı katından da atıldı. Ulusal Tiyatro'nun önündeki küçük pakta, biralarını ya da eczaneden aldıkları tıbbi alkolü içen arkadaşları ve diğer sosyal aylaklarla da tanıştım. Onlarda ilk dikkatimi çeken şey anlatacak hikâyesi olan tek kişinin E. olmadığıydı - her biri kendisini ilginç birtakım özellikleri ve hikâyeleriyle tanıtıyordu. Biri Slav dilleri ve kültürüyle ilgili olan bir Rus, diğeri bir Ermeni, bir üçüncüsü ise eski püskü kovboy çizmeleri ve tüylü bir timsah derisi şapka giymiş bir kovboydu. Görünüşe göre bu uzak ve garip köken kimlikleri, onların sosyal olarak tanınmış bir kimlik ve her tür hayat beklentilerini karşılamak üzere Sofya'nın merkezinde hep aynı sokak ve parklarında bozuk para ve kalacak yer aradıkları günlük gerçekliklerinden oldukça uzaktı.

Ama ayrıca, bu gruptaki herkesin daha iyi zamanları olmuştu. Bir tanesi karısı tarafından, iki küçük oğluyla birlikte sokağa atılmış, bir diğeri ise üniversiteden mezun olduktan sonra bir işte tutunmayı asla başaramamıştı. Birçoğu üniversite mezunuydu. Ve bazı akrabaları, arkadaşları ya da sadece eski hayatlarından kalan kültürel sermaye sayesinde, orada toplanmayı seven trend Sofya gençliğinden kalan cam şişeleri topladıkları parkın etrafında gezen üzgün, iki büklüm gölgeler olarak umutsuz değillerdi. Bu kendini-ilginçleştirme stratejisi onları, benzer hikâyeleri olmayan ve sadece kendi kendilerine konuşan daha sefil durumdakilerden de ayırmıştı. E.'nin söylemeyi sevdiği gibi "Ben bir *serseri* değilim, ben bir *ser-eseriyim*"

Hepsi arkadaş gibi görünse de herhangi biriyle yalnız kaldığım anda diğerlerinin ne kadar kötü insanlar olduğuna dair hikâyeler anlatıyorlardı: X yoldan geçenlerin onlara bira almaları için verdiği bozuklukları alıp kaçmış, Y hala uyuşturucu kullanıyormuş, Z feci çirkin bir kadınla birlikte olmuş. Temel geçim araçlarından, tanınma ve hayat beklentilerinden mahrum kalmış Sofya'nın *ser-eserleri*, kendilerini ayrı tutmak için olağanüstü acı verici bir ihtiyaç duyuyorlar ve bunu elde etmek için saf yaratıcılıkları ve bazen de bir parça inat ile diğer tüm araçları da (tüketim gibi) bir kenara bırakıyorlar. ■

[1] Sosyalist rejimin yıkılmasından sonraki ilk yıllardaoldukça popüler bir konu. Bakınız Martin Petrov, "1990'ların başında Bulgaristan'da Supernatural Söylemi" *Sosyolojik Sorunlar* 2010 1-2: 268-283 (Bulgarca).

> Bulgaristan'da Komünizm Sonrası Soykırım Tartışması

Georgi Medarov, Sofya Üniversitesi, Bulgaristan

Belgrad, Yahudi Tarihi Müzesi'nden bir görüntü, Mart 1943'te Bulgar işgalindeki Üsküp'ten (Makedonya) Alman ölüm kamplarına sürgün edilen Yahudilere nezaret eden Bulgar polisleri gösteriyor.

Maurice Halbwachs'ten bildiğimiz gibi, toplum hafızası kolektif kimlik oluşturma ile yakından bağlantılıdır. 1989 sonrası, İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgar Yahudi nüfusun kaderi hakkındaki hararetli kamusal tartışmalar, geçmişin şimdiki siyaseti şekillendirme şekli hakkında bizlere çok şey anlatır. Her iki taraf da gelecek için ortak siyasi bir ütopyayı paylaşıyordu: Avrupa entegrasyonu, neo-liberalleşme, demokratikleşme vb. Ve, Bulgar sosyolog Andrey Raitchev'in gözlemlediği üzere, ayrımlar geçmişe yansıyordu. "Faşizm sosyalizmden önce miydi?" sorusu ana konu haline geldi. Komünizm karşıtları muhafazakâr tarihsel revizyon ile meşgul oldu. Ana sloganları "(komünizmde) 45 yıl yeter!"di ve faşizmin sosyalist rejimi meşrulaştırmak ve iktidar suiistimalini haklı çıkarmak için kullanılan komünist bir abartı olduğunu düşünüyorlardı. Diğer yandan eski komünistler, muhalifleri genellikle intikamcı ve hatta faşizmin vahşetini hasıraltı ettikleri için faşist olmakla itham ediyorlardı. Bu eski bir tartışma, ancak konu Bulgar Yahudi nüfusunun kaderine - çelişkili yorumlara tabi bir kadere geldiğinde, Bulgar özellikleri üzerinde yürüyen bir tartışma haline geldi.

> Bulgaristan'ın Yahudilere Muamelesinde İki Hikâye

İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan Mihver devletlerine katıldı ve hemen hemen tüm modern Makedonya, Kuzey Yunanistan ve günümüz Sırbistan'ının parçalarını da ilhak etti. Eski Bulgaristan topraklarındaki Yahudi nüfus son derece baskı altındaydı (yurttaşlık haklarından dışlanma, Yahudi karşıtı yasalar, mülke el konulması, çalışma kampları ve benzerleri) ancak anti-faşist militanlar ve seçkin sınıf mensupları Nihai Çözüm'e direndi ve son anda engellendi. Öte yandan,

>>

"yeni" topraklarda durum böyle değildi ve neticede "yabancı" Yahudi nüfus Treblinka'ya sürgün edildi.

Bu olay eski komünistlerle anti-komünistler arasındaki tartışmaları alevlendirdi. Eleştirel Sosyal Araştırmalar Kurumu tarafından yürütülen 1990ların parti gazetelerinin sosyolojik araştırmaları, eski komünistlerin, sosyalizm öncesi rejimin "faşist özü"nü ispat etmek adına "yeni" topraklardaki Yahudi nüfusunun kıyımına odakladığını gösteriyor. Komünizm karşıtları ise, aksine, "eski" topraklarda Nihai Çözüm'ün engellenmesinin büyük ölçüde seçkinlerce gösterilen direnişe bağlı olduğu gerçeği üzerine odaklanıyordu. Genellikle onları "suçlu" olarak tasvir etmek suretiyle anti-faşist militanların -komünistler arasında güçlü olan- rolünü küçümsediler.

Her iki hikâye de, karşıtlarının argümanlarını meşru görmekte yetersiz kaldı. Bulgar sosyolog Lilyana Deyanova bu fenomeni komünizm sonrası inkârcılığı olarak adlandırdı. İnkârcılık geçmişle sınırlı değildir, ayrıca "ötekilerin" konumunun varlığını tanıma yetersizliğini de işaret eder. İnkâr genellikle "ötekiler"in "yanlış" anılarını mücrimleştirme çağrıları -daha geniş Avrupa ilgisi ve yeni bellek yasaları empoze etme eğilimi ile uyum içinde olan- ile birlikte gelir. Bu toplumsal bellek biçimi içinde gömülü öznellikler, karşıtlarını son derece uzlaşmaz bir şekilde görürler. Siyasi muhalefet, köklü bir şekilde farklı olarak gösterilir - sapkın, vatansever olmayan, hain ve yalancı, ulusal yapıya sızmış bir yabancı. Bu "karşıt" söylemde ulus, uyum içinde bir bütünlük olarak düşünülmektedir. Bu bayat tartışmalar siyaseti "ya bu ya şu" anlayışına indirgedi. Yahudiler kurtarıldı mı kurtarılmadı mı? Bulgaristan demokratik miydi faşist mi? Başka bir seçeneğe yer yoktu.

2001'den sonra, istikrarlı siyasi kimlikler onları temsil eden iki parti modeli ile birlikte çöktü. Yahudi nüfusun kaderi ile ilgili olarak hâkim olan hikâye anti-komünist anlatı oldu. Savaş sonrası komünist denemeler, faşistlere, işbirlikçilere ve infazcılara karşı olanlar da dâhil olmak üzere, gayri meşru kabul edildi. Yahudilerin işgal altındaki topraklardan sürülmesi "başka seçeneğimiz yoktu" ya da "bu topraklar gerçekte bizim değildi" şeklinde açıklandı. Bununla birlikte, paradoksal olarak bu, toprak genişlemesini "özgürleşme" ve "Büyük Bulgaristan birleşmesi" şeklinde övmeye meyilli olan tutarsız bir çerçevede içinde yer aldı. Son yıllar, yalnız bu hikâyenin pekişmesine değil, ayrıca onun Bulgar siyaset ve medyada hâkim görüş tarafından hikâyeyi "tahrif" ile suçlanan Makedonya'ya yansımasına da sahne oldu. Üsküp'te yeni inşa edilen Soykırım müzesi de böylece "sahte", "boş" ve benzeri şekille betimlendi. Artık yalnızca "komünistler" değil, Makedonyalılar da Bulgaristan'ın Soykırım'a katılımı ile ilgili yalanlar yayan düşmanlar olarak görülüyor.

> Faşizm Gerçekliklerinden Kaçınmak

1989 sonrası bellek siyaseti, Nazi Yahudi anti-semitizmi ve faşizminin özellikleri üzerindeki yansımasını etkin şekilde değiştirdi. Devlet sosyalizminde mevcut olan ve Dimitrov'un (Bulgaristan'ın komünist lideri) klasik tanımından (faşizmi sınıf kavramına indirgeyen) kaynaklanan basit bir faşizm teorisi bir diğeriyle yer değiştirdi. Soykırım, "bizim" iyi ya da kötü olup olmadığımızı "bize" söylemeyi amaçlayan ufak bir şovenist bükülme ile sığ ahlakçılığa indirgendi. Faşizm üzerine daha gerekli olan tartışmadan, kendi "ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük"ünü empoze eden ancak neyse ki "geleneksel hoşgörülü sivil toplum" tarafından direnilmiş açıklanamaz bir yabancı kuvvete suçu yükleyerek kaçınıldı. Bulgar faşizminin gerçeklikleri, faşizmin biçimsel özellikleri (eksikliği) vurgulanarak küçümsendi. Kendini faşist olarak adlandıran hiçbir kitle partisi yoktu - dolayısıyla faşizm de yoktu. İndirgemeci "iki totalitarizm" karşılaştırmalarının dışında, faşizm üzerine büyük literatürüne neredeyse hiç başvurulmaz. Örneğin, Zeev Sternhell'in faşist ideoloji ve onun Sorelci, sol ve sağın ötesine gitme arzusu analizinden hiç söz edilmez. Fakat gözden kaçırılan başka şeyler de var; faşizmin gerekliliği, evrensel yurttaşlık karşıtlığı, gençlik kültü ve aktivizmi, Nazi kavramı olan "Yahudi-Bolşevizm", faşist anti-komünizmi, vb. Kısacası, faşizmin çağdaş post-politik ütopyalar ile endişe verici bir paralelliğe yol açacak her kavramını engellemek üzere bir çaba mevcut. Ne yazık ki bu eksiklikler yalnızca hâkim siyasi eğilimle sınırlı değil - birçok sosyolog da dâhil olmak üzere, akademik dünyaya da derinden nüfuz etmiş durumdalar.

Ana akım siyaset ve basın, şimdinin popüler kavramlarını geçmişe ekleyerek "Bulgar kahramanlığını" ve "Bulgaristan'daki Yahudileri kurtaran" savaş zamanı "sivil toplumunu" yüceltir. Ana akım, gerçekte direnen birçok insanın yanında, Nihai Çözüm'ün katı bir şekilde uygulanması için kararlılıkla çabalayan, hem hareketler hem de resmi yetkililer dâhil olmak üzere güçlü bir Nazi yanlısı "sivil halkın" da bulunduğu gerçeğine karşı kördür. Burada sormamız gereken soru, hangi "sivil halk" direndi? Kimi Bulgaristan'ı sürgünü durdurdu? Özselleştirici ve tarih dışı bu konunun altında yatan gerçek, (şimdi de) birden fazla Bulgaristan'ın var olmasıdır.

Ne var ki son zamanlarda, çoğunlukla tarihçiler ve sosyologlar tarafından, konu üzerine eleştirel araştırma ve yayınlarda bir canlanma oldu. 2012 sonlarında, en büyük insan hakları STÖ'sü, önemli akademik çalışmaları daha geniş kitleye yaymak amacıyla "Geçmişinizi Bilin" başlıklı dönüm noktası niteliğinde bir konferans düzenledi. Ancak bu çabalar daha geniş bir tartışmayı tetiklemekte başarısız oldu. Dahası, ana akım eleştirisi ve onun "kurtarıcılar ulusu" övgüsünün karşıtına dönüşebilir oluşu -sözde "gönüllü infazcı" kitleyi hor görmek suretiyle-, bu yeni yansımaların bir riski olarak ortaya çıktı. ■

> Malezya'nın Oluşumunda Sosyal Bilimler

Shamsul A.B., Ulusal Malezya Üniversitesi (UKM), Kuala Lumpur, Malezya

Raymond Firth (1901-2002), Malay antropolojisinin kolonici biçimlendirilmesinde etkili bir figür.

Antropoloji ve sosyoloji, önce Malaya ve 1963'ten sonra Malezya fikrini canlandıran koloni bilgisinin oluşturulmasına, akademik bölümleriyle birlikte üniversite öznesi olarak resmen tanınmadan çok önce katkıda bulunmuştu.

Koloni döneminde, koloni bilgisi, yönetim için "tanımla ve yönet" sistemini temin ediyordu ve sonucunda, günbegün ülke yönetiminde "böl ve yönet" ilkesinin uygulanmasını akladı. 1823'te kurulan Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyet Birliği, Malaya ve sonrasında Malezya'da koloni bilgisi ve yönetim teknolojisinin zenginleştirilmesi için sosyal bilimlerin ana vasıtasıydı. 1878'de kurulan Malaya ve Borneo Boğaz İskânı'nda bir şubesi bulunuyor ve Calcutta'dan, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi tarafından işletiliyordu. Asya Kraliyet Derneği'nin Boğazlar Şubesi'nin bir dergisi (*Asya Kraliyet Derneği Boğazlar Şubesi Dergisi* - JSBRAS) vardı. 1923'te *Asya Kraliyet Derneği Malaya Şubesi Dergisi* (JMBRAS) olarak yeniden adlandırıldı ve 1964'te *Asya Kraliyet Derneği Malezya Şubesi Dergisi* (JMBRAS) halini aldı. Dernek ayrıca kendi MBRAS Monografilerini de yayınladı.

Yaklaşık 150 yıldır, Malezya fikri Dernek'in içeriğine tarih, coğrafya, edebiyat, dil, kültür, toplum bilimleri, botanik ve zoolojinin de dâhil olduğu yayınlarınca şekilleniyordu. Katkıda bulunanların çoğu Oxford, Cambridge ya da Londra'da antropoloji eğitimi (Antropoloji Diploması) almış kolonyal memurlardı. Malaya'ya hizmet eden ve Malaya tarihi ve toplumu üzerine tarihsel sosyoloji olarak şekillenmiş en az bir düzine kitap yazan John Gullick (1916-2012) bu memurlardan biriydi.

Şaşırtıcı değildir ki, bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Malaya Koloni Bakanlığına gönderilen ilk araştırmacılar dünyaca ünlü iki akademisyendi; Malaya'daki sosyal bilimler araştırmalarının durumu üzerine çalışmak için gelen sosyal antropolog Raymond Firth, ve Malaya ve Sarawak toplumunun sosyo-ekonomik durumunu incelemek için gelen Edmund Leach. Firth ve Leach'i, 1950lerde Sarawak'ta Çinli ve yerli gruplar üzerine odaklanan, Singapur'da Malayalı ve Çinlilerin kültürel alışkanlıklarını inceleyen ve Negeri Sembilan'daki tek ana soylu toplumun ve Johor'da bin yıllık Kiyai Salleh hareketinin Sino-Malay ilişkileri üzerine etkisi hakkında geniş bir çalışma yürüten öğrencileri takip etti. Bu araştırmacılar İngiltere ve başka yerlerde yayınlanan yüksek

>>

kaliteli bir monografi koleksiyonu oluşturdular.

Londra'da Firth'ün altında çalışsan yeni nesil öğrencilerden bazıları, Abdul Kahar Bador (geleneksel Malay liderleri üzerine çalışsan), Mokhzani Rahim (Malay kredi sistemi) ve Syed Husin Ali'ydi (Malay köylülüğü ve liderlik). Daha sonra hepsi, Edward Said'in Oryantalizm fikirlerine katkıda bulunmuş kitabı *Aylak Yerli Miti* (1977) ile ünlenmiş, Amsterdam-eğitimli sosyolog Syed Hussein Alatas'ın da katılımıyla Malaya Üniversitesi'nde (UM) eğitim vermek üzere geri döndü.

13 Mayıs 1969 etnik ayaklanmasının sonrasında, yukarıda bahsedilen dört antropolog, Ulusal Danışma Konseyi faaliyetlerine katılımları sayesinde, ülkeye barış ve istikrar getirmede ve "iyileşme süreci"nde önemli bir rol oynadı. *Ulusal Birlik İçin Sosyal Bilimler Araştırması: Malezya Hükümeti İçin Gizli Bir Rapor* (1970) başlıklı Ford Vakfı Raporu hükümet tarafından benimsendi ve 1978'de kurulan Malezya Sosyal Bilimler Derneği'nin temel oluşturan antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, psikoloji ve iletişim çalışmalarının üniversite öğretim konuları olarak kabul edilmesini sağladı.

Hükümet ayrıca etnik ayaklanmadan kısa süre sonra, Temmuz 1969'da bir Ulusal Birlik Departmanı kurdu. Yönetici ve memurlarının çoğu UM'deki yeni bölümlerden ve eski Malay Çalışmaları Bölümü'nden mezun antropolog ve sosyologlardı. Aslında 1980lere kadar Malezya'daki çoğu üst düzey kamu çalışanı bu bölümlerin mezunlarıydı.

İlk antropolog ve sosyologlar sırasıyla 1974 ve 1975 yıllarında UM ve UKM'den mezun oldular. En çok ihtiyaç duyulan, çağdaş konuları anlamlandırabilecek ve müşterilerine hizmet edebilecek "uzman" konumunda kamu ve özel sektörde kolayca yer edinebiliyorlardı. Çok etnik yapılı ve kültürel çeşitliliğe sahip Malezya'da "kültür ticareti" yetenekleri yüksek talep görüyordu, bu talep 21. yüzyıla kadar da devam etti.

Syed Hussein Alatas (1928-2007), Malezyalı büyük kamu entelektüellerinden bir tanesi, Malezya sosyolojisinin kurucu babalarından biri olmanın yanı sıra bir politikacı, kolonyal düşüncenin eleştirisi ile dünyaca tanınmakta.

Malezya'da Etnik İlişkiler Kaynakçası'nı (1999) düzenleyen Malezyalı bir antropoloji öğretim görevlisi, Tan Chee Beng, etnik ilişkiler çalışmalarına çok önemli katkılarda bulunmuştur. 2005 yılında Malezya Bakanlar Kurulu Malezya'daki yirmi devlet üniversitesinde kayıtlı tüm öğrenciler için zorunlu bir "Etnik İlişkiler Dersi" getirilmesini gündeme getirdi. Bu ders için modül 2007 yılında liderlik ettiğim bir ekip tarafından hazırlandı ve UKM'de tam teşekküllü bir Etnik Çalışmalar Enstitüsü (KITA) kurulması ile görevlendirildim.

Kısacası, Malezya'nın oluşumunda ve özellikle de sosyal uyumun sağlanmasında antropologlar ve sosyologlar önemli bir rol oynamıştır. Etnik olarak karmaşık, çoğulcu bir toplum olarak ve yine de bu tip toplumlarda olağandışı bir durağan gerilim durumunda olan "Malezya İdeası" için gerekli sessiz kahramanlar olmayı sürdürüyorlar. ■

> Kendini Adamış Bir Sosyologun Yaşamı Ve Devri

Dato Rahman Embong İle Bir Söyleşi

Dato Rahman Embong.

Rahman Embong, Malezyalı seçkin sosyolog ve kıdemli halk entelektüeli, kendi biyografisi ile kolonyal dönemden post-kolonyal mücadelelere ve sonrasında 1991 yılı sonrası yeni açılım baskısına kadar Malezya sosyolojisinin bütünleşmesinin izini sürüyor.

MB: En baştan başlayalım. Kolonicilik altında büyümüş biri olarak, eğitiminizi tamamlamayı nasıl başardınız? Bu olağandışı bir başarı gibi görünüyor.

RE: Öncelikle durumu özetleyelim. Michael, sen yakın zamanda Malezya'daydın, 2020 yılına kadar yüksek gelir ve gelişmiş ülke konumuna ulaşmayı hedefleyen 28 milyon insanın yaşadığı, gelişen, petrol zengini bir ülke. 1957'de, Bağımsızlık zamanındaki tarımsal olarak azgelişmişlik ve mal üreticisi konumundan bugüne çok yol aldı. Ziyaretiniz sırasında, sizi kentin nabzını hissetmeniz ve ayrıca aslen yerli halk Orang Asli'nin yaşadığı bir orman olan, eskiden kauçuk ve palmiye ağaçlarının ekili bulunduğu bir araziye inşa edilmiş yeni yönetim merkezini, Putrajaya'yı görmeniz için başkente, Kuala Lumpur'a götürmüştük. Kimileri yönetim merkezini çoğu gelişmekte olan ülkenin gıpta ettiği gerçek bir ihtişam, zengin bir sanat-devlet şehri olarak görür. Onu gelecek kuşaklara miras olarak bırakmak Başbakan Mahathir'in hayaliydi.

Şimdi geçmişime dönelim. "Orta sınıf" köylü bir ailede dünyaya geldim, zengin değildi ama çok fakir de değildi. Doğum yerim Terengganu, Malezya yarımadasının (Malaya olarak da bilinir) en geri kalmış eyaleti. 1944'te, Ja-

>>

pon işgalinin sonuna doğru, çoğu ailenin yiyecek kıtlığı ve karne sebebiyle zor zamanlar geçirdiği bir dönemde doğdum. Babam bir çeltik çiftçisi ve yerel bir caminin imamıydı, çocuklarının Arap ya da dini bir okula gitmesini istediğinden onları İngiliz okullarına göndermezdi. Ayrıca, Japonya Malezya'yı işgal ettiğinde kaçıp teslim olan İngilizleri lanetlerdi.

Annem ve babam, benim en gençleri olduğum sekiz çocuğunun yetişmelerini desteklemek için çeltik arazilerimizi süren, çok çalışkan insanlardı. Köydeki diğer insanlar da topraklarını sürerdi. Bu köylüler Oryantalistlerin bahsettiği "tembel yerli" sendromu tanımına -Seyd Hüseyin Alatas'ın şimdilerde klasik olan 1977'deki kitabında ortaya çıkan bir mit- uymuyordu.

Babam 1949'da, ben doğduktan beş yıl sonra öldü. Bana sıtma nedeniyle, günlerce sayıkladıktan sonra öldüğü söylendi. Çok üzülmüştüm. Bugünden farklı olarak, hastane uzaktaydı, hiçbir klinik yoktu, doktor yoktu, o zamanlar onu neyin hasta ettiğini dahi bilmiyorduk. Babamın ölümüyle birlikte çocuklarını büyütmek için sebze, ev yapımı kurabiye, tütün ve diğer bazı malları bir köy pazarından diğerine götüren bir seyyar satıcı olan annem için zor bir hayat oldu.

Okulda devam ettiğim ve en gençleri olduğum için büyük kardeşlerimin yaptığı tuhaf işlerin çilesinden muaf tutuldum. Yine de çoğu seferinde, küçücük ellerimler kocaman sepetleri taşıması için anneme yardım etmek üzere köy pazarlarına gittim. Bu, annemin o günlerde parçası olduğu bir peşin alışveriş ekonomisiydi.
Köyde ne elektrik ne de musluk suyu bulmak mümkündü. Evde masa ya da sandalye de yoktu. Geceleri gaz lambasının titrek ışığında, yerde yüzüstü uzanarak ödevlerimi yapardım. Ağabeylerim Malay ilkokuluna gitmiş, ardından bir ya da iki yıl Arap ya da dini bir okula devam etmiş ancak sonra çalışmak için okulu bırakmışlardı. Ama ben farklı bir yolda yürüyecektim. Annem ve büyük kardeşlerim onların peşinden gitmemi istemediler; köyün çok ötesine geçmemi istiyorlardı. Böylece Malay ilkokulunu bitirdikten ve temel dini eğitimden ve giriş sınavını geçtikten sonra, şehirdeki tek devlet İngiliz okuluna girdim. "Özel Malay Sınıfı"na -üçüncü senemde Altı Yıllık İlköğretim'i atlamamı sağlayan hızlandırılmış bir sınıf- gönderildim. Daha sonra, çok başarılı bir öğrenci olduğum için, Malezya'nın batı kıyılarında İngilizler tarafından yerel askeri memurları ve potansiyel devlet yöneticilerini yetiştirmek üzere 1953'te kurulmuş çok etnik yapılı elit bir okul olan Kraliyet Askeri Akademisi'ne girmek için bir burs kazandım. 1960'ta Terengganu'dan bu okula girmeyi başaran toplam beş kişiydik. Yerel bölgenin ve sonrasında ülkenin çok ötesine geçmeyi başaran, benim kuşağımdaki tek kişiydim.

Askeri okulun kumandanı, eğitim müdürü ve öğretmenlerinin çoğu İngiliz'di. İyi olsalar dahi, onların tepeden tutumu aramızda kolonicilik karşıtı duyguları körüklemekte yardımcı oldu. Bu dönemin 1957 yılı Kurtuluş'unun birkaç yıl sonrası olduğunu ve Malezyalılaşma politikasının sadece atmışların sonları ve yetmişlerin başlarında etkili olduğunu hatırlatırım.

Liseyi, 1964'te akademide bitirdikten sonra, üniversite eğitiminin ardından seçkin Malezyalı kamu görevine hizmet etmek amacıyla verilen Federal Devlet Bursu ile İngiltere "ana"ya gönderildim. Başka birkaç Malay öğrenciye de benzer İngiltere bursları verilmişti.

MB: İngiltere'ye gitmek ve Leicester ve SOAS'den derece almak entelektüel ve siyasi gelişiminizi nasıl şekillendirdi?

RE: Birleşik Krallıkta eğitim hayatım için belirleyici bir dönüm noktası oldu. Entelektüel ufkumu açtı ve derinleştirdi ve ideallerimi güçlendirdi. 1965'te sosyoloji okumak için Leicester'e gittim ve 1968'de lisans derecemi aldıktan sonra, 1970'te elde ettiğim yüksek lisans derecem için Londra Doğu ve Afrika Çalışmaları (SOAS) Alan Çalışmaları'na devam ettim. O dönemki hocalarım İngiltere ve Avrupa'nın önde gelen bilim insanlarındandı. Altmışlı yılların sonlarında, Londra -ve bu konuda İngiltere ve Batı Avrupa- öğrenci aktivizmi ve ABD emperyalizmi, özellikle de onun Vietnam'daki taarruz savaşı, karşıtı hareketlerle kaynıyordu. Çin devrimi ve Küba devrimi de birçokları için ilgi çekiciydi. Sosyolojideki çeşitli düşünce okullarına maruz kalmıştım -yapısal işlevselcilikten Marksizm ve toplumsal inşacılığa- ve her türden kitap ve New Left Review ve Monthly Review gibi solcu dergileri okumuştum. Bu şartlar içinde politize oldum ve radikalleştim. Londra'da bulunan benim kuşağımın Malezyalı öğrencilerinin çoğu da benzer bir aktivizmden etkilendi.

MB: Malezya'ya geri döndüğünüzde ne oldu? Ülke on beş yıldır bağımsızdı, nasıl ayak uydurdunuz?

RE: 31 Aralık 1970'te, Kuala Lumpur'daki 1969 yılı 13 Mayıs kanlı ırk ayaklanmalarından on dokuz ay sonra geri döndüm. İngiltere'deyken, memlekette olanlarla yakından ilgiliydim. 1969 ayaklanmaları haberleri bizde şimşek etkisi yaratmıştı. O zamanlar bir öğrenci lideriydim ve arkadaşlarımla öğrencileri eğitmek üzere -Malaylar, Çinliler, Hintliler ve diğerlerini- forum ve seminerler gibi etkinlikler organize ettik. Bu sorunun bir ırk meselesinden ziyade bir sınıf meselesi olduğunu hararetle savunduk.

Döndüğümde, öğretim dili İngilizce olan Malezya Üniversitesinin hemen yanında öğretim dili Malezyaca olmak üzere yeni bir üniversite inşa ediliyordu. 1970 yılı Mayıs ayında kurulan bu üniversitenin adı Universiti Kebangsaan Malaysia (Malezya Ulusal Üniversitesi - UKM) idi. Bu, özellikle ulusal okullardan öğrenci kabul etmek üzere ulusal dilde, Malezyaca, bir üniversite talep eden Malezya milliyetçilerinin mücadelesin bir meyvesiydi. Malezya dili politikası 1980lerden itibaren tüm üniversitelerde yürürlüğe girdi. Unutmayın, günümüzde bu oranın yükseköğretim kurumlarında 30%'a kadar ulaşmış olmasının aksine, o günlerde öğrenciler, 18-24 yaş grubunun sadece 1%'ini oluşturan seçkin bir gruptu.

MB: Peki ya sosyoloji?

RE: O günlerde sosyolojide önemli gelişmeler yaşanmak-

>>

taydı. Başbakanlık'ta bulunan, Profesör Samuel Huntington başkanlığında ve profesörler Manning Nash, Myron Weiner, ve Nathan Glazer asistanlığındaki Harvard Danışmanlık Servisi hükümete Ulusal Birlik için Sosyal Bilimler Araştırması bir raporu henüz teslim etmişti. Rapor 1969 ayaklanmaları sonrasında ulusal birlik sorunlarının ve ulus oluşturmadaki çatışma durumlarının çözümü için uzman yetiştirmek amacıyla Malezya üniversitelerinde sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve siyaset bilimleri bölümlerinin kurulmasını tavsiye ediyordu. Bu dönemde UKM, Antropoloji ve Sosyoloji Bölümü'nü kurdu ve aktif olarak akademik personel alımına başladı. Böylece, döndükten sonra kamu hizmetinde görev almak istediğimi bildirdiğimde, UKM'ye gitmem söylendi. UKM'nin benim gibi yüksek lisans derecesine sahip, üstelik de Londra'da eğitim görmüş birinin ders vermesine ihtiyacı vardı. Kalbimden geçen, gerçekten istediğim şey buydu - bir üniversitede öğretim görevlisi olmak.

MB: Harvard ekibinin himayesi ve ulus inşası konusundaki endişelerinin gölgesinde olsa da, 1970lerin başı sosyal bilimlerin gelişimine sahne olmuş gibi görünüyor. Doğru mu?

RE: Malezya'da 1960ların sonu ve 1970lerin başının sosyal ve beşeri bilimlerin geliştiği bir büyük tartışmalar dönemi olduğu doğru. Harvard ekibini ele alalım. Diğer üç üyenin Malaya Üniversitesi'nden mezun olduğu UKM'nin yeni antropoloji ve sosyoloji bölümünün dördüncü üyesiydim. Aslında, Harvard ekibinin tavsiyesinden önce, 1960larda antropoloji ve sosyoloji unsurları zaten Malaya Üniversitesi (UM) Malezya Çalışmaları Bölümü Kültür Akımı altında zaten öğretiliyordu. Sosyologlar arasında öne çıkanlar Sutan Takdir Alisjahbana, Syed Hussein Alatas (daha sonra Singapur'a yerleşti) ve Syed Husin Ali'ydi. Yani, biz Malezya'da sosyoloji ve antropolojinin "modernleşme ve ulus inşasının çocukları" olduğunu tartışırken, UM bilim insanlarının zaten temellerini attığı bölümün kurulmasında tek faktör Harvard ekibi değildi.

Büyük tartışmalar disiplinler arasında farklılık gösteriyordu. Edebiyatçılar üretkendi, ulusal literatürün kurumsallaşmasında ısrarcıydılar , "sanat için sanat"a karşılık "toplum için sanat"ı savunuyorlardı; Tarihçiler tarihte kolonici (oryantalist okuma) perspektifleri reddediyorlardı; iktisatçılar "Büyük İktisat Tartışması" denilen tartışmaya tutulmuştu; ve genç sosyolog ve antropologlar olarak bizler, Harvard ekimi tarafından geliştirilmiş teoriler de dâhil olmak üzere pozitivizme, yapısal işlevselciliğe ve modernleşmeye karşı bir paradigma savaşı yürütmekteydik.

Diğer yandan, bu dönem aynı zamanda öğrenci ve gençlik hareketinin bir parçası olarak İslami Davet Hareketi'nin (Dakwah Movement) de başlangıcıydı. Kampüs ABD'nin Vietnam'daki emperyalist savaşına ve İsrail'in Filistin'deki saldırganlığına karşı öğrenci ve fikir aktivizmi ile doluydu. Bize gelince, topraksız köylüler ve evsiz kent gecekondularının mücadelesini destekledik ve o dönemde tüm hanelerin yaklaşık 50%'sini etkileyen yoksulluğa ve yolsuzluğa ve yöneten kesimin "kısa yoldan zengin ol" mantığına karşı seferber olduk.

Bu, kişisel olarak benim için, Londra günlerimdeki akademik hayatımın ve öğrenci aktivizmimin devamı niteliğindeydi. Meslektaşlarım kırsal sosyoloji, kent sosyolojisi, ırk ilişkileri ve benzeri dersleri verirken ben sosyolojik teorilerin önderliğinde, iki popüler ders verdim - gelişme sosyolojisi ve siyaset sosyolojisi. 1973'te Gerçek (Truth) adında, yedi ay sonra yasaklanan aylık bir dergi çıkartmaya başladım. Arkadaşlarımla yaptığımız şey sadece akademik ve eleştirel sosyolojiden ibaret değildi, aynı zamanda kamu sosyolojisiydi - o zamanla bu terim ortaya çıkmamış olsa da. Tutumumuz açıktı: değerden soyutlanmış sosyoloji diye bir şey yoktu ve gelişmenin modernleşme teorileri çok uluslu şirketlere hizmet ediyordu. Gunder Frank ile aynı doğrultuda, biz de gelişme ve az gelişmişliğin aynı bozuk paranın iki yüzü olduğunu ve Batı'nın mirası olan gelişme sosyolojisinin en az işaret ettiği ülkeler kadar "az gelişmiş" olduğunu savunuyorduk.

MB: Sonra baskı ortaya çıktı. Biraz bu baskıdan ve onun sosyolojinin nasıl etkilendiğinden bahset bize.

RE: 1974 yılı birçok insanın hayatında yeni bir dönüm noktası oldu. Sosyoloji, antropoloji ve psikolojinin rolü ve konumu üzerine Malezya'nın ilk ulusal konferans aynı yılın Ağustos ayında UKM'de düzenlendi. Organizasyon komitesine ben başkanlık ettim. Ne tür bir sosyolojiyi desteklememiz ve teşvik etmemiz gerektiği konusunda yoğun tartışmaların yaşandığı hareketli bir konferans oldu. Bu, paradigma savaşının başka bir ifadesiydi. Farklı Malezya üniversitelerinden öğretim görevlileri, araştırmacılar ve öğrenciler ile birlikte aktif bir katılım gerçekleştirdiler. 1978'de hayata geçen Malezya Sosyal Bilimler Derneği'ni (MSSA) oluşturma fikri ilk o zaman ortaya atılmıştı.

1974'te doruk noktasına ulaşan öğrenci hareketi ve fikri aktivizm kısa süre içinde bastırıldı. Aynı yılın Aralık atında öğrenci liderlerini ve entelektüel aktivistleri hedef alan toplu gözaltılar başladı. Bu, ülkenin gelecek tarihine büyük yansımaları olan bir dönüm noktasıydı. Bugün Malezya Muhalefeti'nin bugünkü lideri ve o zamanlar Müslüman gençlik hareketinin en etkili lideri olan Enver İbrahim gözaltına alınmış ve tutuklanmıştı. Serbest bırakıldıktan sonra, Enver Başbakan Mahathir tarafından görevlendirildi ve ilişkileri bozulana ve 1998'de kovulana dek Başbakan Yardımcılığına kadar yükseldi. Gerisi hikâyeden ibaret.

Akademisyenler arasında, o zamanlar Malezya'daki en üst düzey sosyologlardan biri, Malaya Üniversitesi'nden Syed Husin Ali de gözaltına alındı ve 1980'e kadar altı sene tutuklu kaldı. İlginçtir ki tutukluluğuna karşın üniversitedeki profesörlük unvanını korumayı başardı. Akademisyenler arasında saygınlığı yüksekti ve hapisten çıktıktan kısa süre sonra Malezya Sosyal Bilimler Derneği Başkanlığına seçildi, 1990 senesine dek on yıl süreyle görevde kaldı.

1975'te toplu gözaltı ve tutuklamalardan sonra, 1971'de

>>

yürürlüğe giren Üniversiteler Yasası'nda akademik özgürlükleri ve üniversite özerkliğini kısıtlayacak daraltmalara gitti. Bu, geçen yıla kadar etkili olmuş, uzun yıllar boyunca üniversitedeki entelektüel hayatı ve öğrenci hayatına zarar veren baskıcı bir uygulamaydı.

MB: Üniversitelerin muhalefet ile uzlaşmacı bir müzakere sürecini başlattığı dönem 1991'e kadar gerçekleşmemişti, siz tüm bu sürede ne ile meşguldünüz?

RE: Evet, tahmin edebileceğiniz üzere, tutuklamadan kaçtım ancak 1974 baskı dönemin sonra ülkeyi tamamen terk etmek zorunda kaldım. Yirmi yıldan fazla süreyle Malezya akademisinin dışında kaldım yine de araştırma yapmayı ve yazmayı asla bırakmadım.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden birkaç yıl sonra, 1992'de geri döndüm. Hükümetin açılımı ve uzlaşması ile UKM'nin muhalif akademisyenlere karşı profesyonel yaklaşımı 1995'te üniversitede aynı bölüme yeniden katılmamı sağladı. İlk yıllara kıyasla her şey çok farklıydı. Üniversiteler ve hükümet piyasa baskısı altındaydı ve piyasa zorunluluklarını kabul etmişti ve eğitim kamu malı olmaktan ziyade bir meta olarak görülüyordu. Geleneksel beşeri ve sosyal bilimler, sosyoloji ve antropoloji de dâhil olmak üzere, bilim ve teknoloji ve idari çalışmalar karşısında çekiciliklerini kaybetmişti. Beşeri ve sosyal bilimler fakültesi yeniden şekillendirilmiş ve sosyoloji ve antropoloji bölüm statüsünü kaybetmişti. Yani, sosyoloji ve antropolojide ülke tarihinin muhtemelen en iyi bölümü, bugünkü niteliksiz program haline getirilmişti.

Kuşağımın üst düzey sosyolog ve antropologlarından çoğu emekliye ayrıldı ya da yollarına devam etti. Ancak, eski bölümden önemli bir sosyal antropolog bugün hala aktif. Kendisi çok önemli bir araştırma kurumunun -akademik ve kamu politikaları çalışmaları yapan, UKM Etnik Çalışmalar Enstitüsü'nün- kurucu yöneticisidir.

Bana gelince, bölümü henüz yeniden şekillendirilmemişken bıraktım ve 1995'te kurulan çok-disiplinli bir sosyal bilimler araştırma birimi olan, UKM'nin Malezya ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü'nde tam zamanlı araştırma görevlisi oldum. 2001'de gelişme sosyolojisi profesörü ve 2009'da onursal (emeritus) profesör oldum.

Ülkeye geri döndüğümde yaptığım ilk şeylerden biri Sosyal Bilimler Derneği ile yeniden iletişime geçmek oldu. 2000 yılında MSSA Başkanı seçildim ve tıpkı Syed Husin Ali gibi on yıl süreyle görevde kaldı. Görevden ayrıldıktan sonra derneğin Özel Danışman'ı oldum - hala bu göreve devam etmekteyim.

MB: Kırk yılı aşkın süredir Malezya sosyolojisinin gelişimine şahit oldunuz, sizce nereye gidiyor?

RE: Değişen koşullara karşın, tünelin sonundaki ışığı görüyorum. Çok-disiplinlilik vurgusuna rağmen, genç bilim insanları arasında sosyolojiye karşı canlanan bir ilgi var. Sosyal teoriler ve sosyolojik perspektifler ile birlikte toplumsal koşulları analiz etmek ve değişim önermek için güçlü yöntemlerin gücünü ve bağlantısını görebilecek nitelikteler. Ruh ve idealizm hala orada. Diğer disiplinlere kıyasla sayıları az olsa da, gittikçe büyümekte. MSSA bu ilginin ve sayıların artışını görmeye yardımcı oluyor ve Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkanı olarak seninle diyaloga girme fırsatı tam vaktinde gerçekleşti Michael. Bu daha derin bir ilgi yaratmamız ve bakış açımızı genişletmemiz için çok faydalı. Sizinle yeniden çalışmayı dört gözle bekliyoruz ve eminim ki bu işbirliği, Malezya'da sosyoloji ve sosyal bilimleri ileri götürmek adına bir teşvik olacaktır. ■

> Devrim Sonrası Tunus Sosyolojisi

Mounir Saidani, Tunis El Manar Üniversitesi, Tunus

Mohammed Bouazizi, Arap Baharı'nın ateşlenmesinde ikonik bir figür teşkil eden Tunuslu genç meyve satıcısı.

Tunus'un bugünkü durumunun çelişkili üç yönü sosyologların çalışmalarını şekillendirmekte: büyük siyasi değişim, genişletilmiş bir ifade özgürlüğü ve yeni bir toplumsal hareketler dalgasının ortaya çıkması. Toplumsal değişimin hızı göz önüne alındığında, Tunuslu sosyologlar büyük ölçüde bireysel şekillerde karşılık verdiler.

>Devrim Sonrası Durum

Ben Ali diktatörlüğü 14 Ocak 2011'de sona erdi. O günden sonra ülke "Tunus tipi yaşam"ın en büyük tehdidi olarak görülen yeni "halk düşmanı" - Selefiyye - çevresinde gelişen birçok çatışma ile birlikte "herkese karşı herkesin savaşı"nı yaşamakta. Bağış, refah, yardım, kültür dernekleri ve STÖ'ler dahi, neredeyse kendilerine karşın, bu derinden bölünmüş siyasi arenadaki çatışmaların bir parçası haline geldi. 150 civarında siyasi parti ve 15,000 kadar dernek bulunduğu gerçeği durumun anlaşılır olmasını kolaylaştırmıyor.

Sosyal istatistikî ve diğer tür veriler artık daha ulaşılabilir halde ancak son derece düzensiz olan yönetim ve bu çalışma şeklinin oldukça yavaş reforme edilmesi Tunus toplumunun daha doğru bir resmini oluşturmak için pek yardımcı olmuyor. Dergi, gazete, sosyal medya, kamusal ve özel TV kanalları (sayıları toplamda ondan fazla) ve radyo kanallarının (on beş tane kadar, çoğunlukla FM) çoğalmasıyla ortaya çıkan ifade özgürlüğü ile sokaklar ve meydanlar siyasi mücadele alanları ve kamuoyunun düşünce laboratuarları haline geldi.

Geçmişin aktörleri bugünkü mücadelenin parçası, geçmiş uğraşlar bugünün sorunları durumunda ve sosyologlarının işini riskli kılan karanlık bir siyasi bulanıklık mevcut. Toplumsal hareketler, özellikle de 23 Ocak 2011 seçimlerinden sonra, daha az kontrol edilebilir halde. Yerel genel grevler, oturma eylemleri ve polisle çatışmalar tüm ülkeye, özellikle Tunusun iç-batı bölgesindeki, devrimin beşiği olan küçük kasabalara yayılmış durumda. Yerel liderler, sosyal ağların da gelişmesi ile yoluyla organize olan geniş katılımlı eylemlerde daha fazla sorumluluk alıyorlar. Sosyal kehanet kamu uzmanları ve bilim insanlarının tahminlerinin de ötesine geçti. Sosyal hareketler yeni ihtiyaçları dile getiriyor ve ister çevreci, etnik, bölgesel olsun ister cinsiyet ile ilgili, yeni hedefler için mücadele ediyor. Sosyal hareketler analizlerinin her gün yenilenmesi gerekiyor.

> Kargaşa Döneminde Sosyoloji

Tunus üniversitelerindeki üç sosyoloji bölümünden 60 sosyoloji akademisyeni üç kategoriye ayrılır. Çalkantılar üzerine kitap yayınlayanlar - sayıları çok değil, dört ya da beş kişi. Aşağı yukarı bir bu kadarı da makale yayınlarlar. Kalan çoğunluk ise "sürmekte olan toplumsal hareket kaotik ve hızla değişen karakteri nedeniyle analiz edilemez" şeklinde gerekçe göstererek yayın çıkartmazlar. Devrimden önce toplumsal hareketler ve ilgili konularla ilgilenen sosyolog sayısı iki ya da üçten fazla değildi. Devrim sonrası dönemin ilk yılında, ikinci kategorideki sosyologlar, teorik olarak risksiz bir

>>

konu ya da sadece kendileri hakkında makale yayınlamak suretiyle oldukça rahatlardı. Haftalık ve hatta günlük gazeteler onlar için olarak sürüm yerleriydi ve makaleleri ülkede genelde olup bitenler hakkındaydı. Daha çok odaklanmış makaleler yükselişte olan aktörleri tespit etme çabasındaydı. Bu sosyologlardan bazıları izlenimlerini bloglarında ya da Facebook'ta yazdı.

Başlangıçta sosyolojik söylem ve görüşlerle pek ilgili değildi ancak her geçen ay durum değişti. Bilgilerini yaymaları ile birlikte Tunuslu sosyologlar, toplumsal olaylarla başa çıkmak için siyasi stratejinin bir parçası olarak hizmetlerine olan talep neticesinde medya ile yeni bir ilişki geliştirdi. Bazı akademik sosyologlar teorik ya da entelektüel dergilerin editör takımlarının üyesi olurken diğerleri akademik yapısı bulunmayan araştırma kurumlarında yer aldı. İki grup da bilimsel bilgi üretmemekte. Peki, bu yerlerde ne tip işlerle meşguller? Çalışma koşulları göz önüne alındığında iyimser olmak pek mümkün değil. Bundan sonraki soru bu medya kuruluşlarının kamu sosyolojisine yeni imkânlar tanıyıp tanımadığı ya da sadece polemiklere giren siyasi bir hile olup olmadıklarıdır.

Kitaplar yayınlayan Tunuslu bir sosyolog "Yayınladığım her şey kişisel çabalarım sayesinde oldu. Kimseden bir destek görmedim" diyor. Bir diğeri ise şöyle karşılık veriyor: "Yüksek rütbeli birer sosyolog olmayan bizler için başka bir seçenek yok. Çoğu faaliyet, hatta üniversite içinde organize edilenler dahi, çoktan 'tanınmış' sosyologlar için." Bu nedenle genç sosyologlar özellikle zor bir durumla karşı karşıya kalıyor: "Durumla kendi kendine başa çıkmak zorunda kalan genç bir sosyolog, yok olacaktır."

Yine de, 2010 yılı temmuz ayında, Çağdaş Mağrip Araştırmaları Kurumu'nun (Institut de Recherche sur le Maghreb Contemporain - IRMC) işbirliğiyle yapılan yazım atölyesinde ortaya çıkmış yirmi kadar Fransızca makaleyi bir araya getiren Penser la société tunisienne aujourd'hui : La jeune recherche en sciences humaines et sociales [Bugünün Tunus Toplumunu Düşünmek: Beşeri ve sosyal bilimlerde genç araştırmacı] başlıklı yeni bir yayınımız var. Diğer yandan, diktatörlüğün sona erişinden bu yana, 25 yılı aşkın süredir bulunan Tunus Sosyoloji Derneği sosyoloji öğrencileri için birkaç toplantı düzenlemekten fazlasını yapamadı.

Tunuslu sosyologlarca kabul gören çözümlerden biri yurtdışında yayın çıkarmayı denemek ve bu yolla daha görünür olmayı sağlamaktı. Ancak, 2011 yılı Mart ayında, Bouazizi'nin -kendini ataşe veren ve Tunus Devriminin katalizörü haline gelen sokak satıcısının - memleketi Sidi Bouzid'te düzenlenen "Arap Devrimleri Sosyolojisi" başlıklı birinci uluslararası sosyoloji sempozyumu, içlerinden birinin Beyrut'ta yaşadığı, birinin bir Ermeni ve bir diğerinin İngiltere'den gelen bir Lübnanlı olduğu yedi Tunuslu sosyologdan fazlasının ilgisini çekmeyi başaramadı.

Diğer sosyologlar sosyal hareketlerle ilişkiler geliştirmeye çalışıyor : "Ben, bizzat, bir toplumsal hareket aktivistiyim. Toplumsal bir görüşü değerlendirerek konumumu geliştirmeye çalışıyorum" diyor bir meslektaşım. Bir diğeri ise şöyle ifade ediyor: "Kolay değil. Tunus'ta toplumsal aktivizm çok yeni ve hem muhalif siyasetçiler hem de hükümet destekçileri birçok sorun yaratıyor. Eğitim, kavramları temellendirme, mevcut aktörleri belirleme eşzamanlı ve demokratik bir biçimde yapılmalı. Tarafların iç dinamiklerine saygı duyulmalı. Kendi iraden dışında herhangi bir silahın yokken bunu başarmak daha da zorlaşıyor." 2011-2012 akademik yılının başından beri, genç araştırmacılar, az bir kısmı doktora ama çoğunlukla da yüksek lisans çalışmaları için toplumsal hareketlere giderek artan bir ilgi gösteriyorlar. Bu çalışmaların çoğu saha çalışmaları, anketler ve diğer türden bilimsel araştırmalar üzerinde ve odak noktalarını gençliğin rolü, sosyal medya ve katılımcı ifadeleri oluşturuyor.

>Araştırma İçin Yeni Olanaklar

Araştırma koşulları eskisinden çok daha uygun. İfade özgürlüğünü kısıtlayan o eski siyasi ve idari misilleme korkusu kaldırıldı ve görüşülen kişiler görüş ve deneyimlerini aktarmaktan çekinmiyorlar. Araştırmacılar fotoğraf, video ifadeleri ve bazen de günlükler kullanabiliyorlar. Yine de yeni teorik çerçeveler hala gelişmelerinin ilkel bir dönemindeler.

Değişen toplumlarını inceleyen Tunuslu sosyologların, araştırmaları için yeni bir vizyon geliştirme konusunda önemli engellerle karşılaştıkları söylenebilir. Yine de, diktatörlük sonrası hızlı ve derin toplumsal değişim, toplum çalışmalarında daha bilimsel bir yaklaşıma öncülük etmekte. Ancak soru hala ortada duruyor: sosyologlar, toplum gelişimindeki yeni yükümlülüklerini yerine getirmek için gelişen fırsatlardan yararlanma olanağını kullanabilecekler mi? ■

> Sinematik Sosyoloji

Joyce Sebag ve Jean-Pierre Durand ile bir söyleşi

Evry Üniversitesi, Fransa

Joyce Sebag.

Jean-Pierre Durand.

Joyce Sebag ve eşi Jean-Pierre Durand ile birlikte, Paris'in hemen dışında Evry Üniversitesi Pierre Naville Merkezi'nde çalışan sinema sosyologlarıdır. Dopdolu geçen iki yılını çalışma sosyolojisine ayırdıktan sonra 1995 yılında Sebag ve ile Durand, yaşamları boyu görüntüye duydukları hayranlığın etkisiyle Görüntü ve Toplum Yüksek Lisans Programını kurmaya yönlenir. Sosyal bilim alanındaki yüksek lisans ve doktora dereceleri ve bu alandaki uzmanlıkları, sinema alanında sosyolojik film üretimleri ile ödüllendirilen benzersiz bir kombinasyon yarattı. Bu süre içinde Sebag ve Durand Kaliforniyalı araba fabrikasındaki yeni çalışma koşullarını anlatan *Üretim Hattındaki Düşler*, çok uluslu bir şirketin stratejisini konu alan *Nissan: Bir Yönetimin Tarihi* ve Amerika'daki bir pozitif ayrımcılık hikayesini içeren *Boston'da Pozitif Ayrımcılığın 50 Yılı* isimli belegeselleri çektiler. Bu çabalar sonucunda, Fransız Sosyoloji Derneği (Association Française de Sociologie) resmi bir çalışma alanı olarak sinema sosyolojisini tanımış oldu. Toulouse İleri Araştırmalar Enstitüsü post doktora öğrencisi Jordanna Matlon bu sayımız için onlarla bir görüşme gerçekleştirdi.

JM: Yaptığınız sosyolojiyi görsel sosyoloji yerine neden sinematik sosyoloji olarak adlandırıyorsunuz?

JS: Ben görsel sosyoloji uzun bir süreden beri var olduğunu düşünüyorum ve burada bizim yaptığımızı fotoğrafın ve filmin analizinin ötesinde görüntülerle düşünmek için bir yol bulmak olarak tanımlayabiliriz. Biz fotoğraf ve filmle bir şeyleri üzerlerine basarak telaffuz etmeye yollarını arıyoruz.

JM: Bir sinema sosyologu ne gibi özel becerilere sahip olmalı sizce?

JS: Bir şey üzerine çalışmaya başladığınızda çok akılcı bir şey başardığınızı ve onunla büyük aranızda büyük bir mesafe olduğunu yani "nesne"nin dışında kaldığınızı düşünebilirsiniz. Bu noktada destek için medyayı kullanmanın bir nedeni de sizin her zaman araştırmanın içinde olduğunuzu göstermesidir.

JM: Ve bu yöntemin kaçılmaz bir parçası...
JS: Evet. Film bilimin insanların "dışında" kalmadığını söylemek için bir yoldur. Tam tersine bilim tasvir edilen ve ya üze-

>>

rine çalışma yapılan insanların "içinde" yer almaktadır. Bakış açımız burada belirginleşir. Belgesel bir yansıtma alanıdır. Biz bu yansıtma alanını, sosyolog olmayan insanlarla bir tartışma yolunu oluşturmak ve yeni bir şey yaratmak için araştırma yapıyoruz. Bu bir buluşma yeridir. Bu çoklu bir bakış açısına yaratabilmeyi sağlar.

Filmlerdeki insanların aynı zamanda araştırmamızın da aktörleri olduğunu görüyoruz. Onların bu aktörler olduğunu görebilirsiniz. Düşünen, sadece nesne olmayan...

JPD: Ben sosyologların film ve video kullanımını antropologlara göre nispeten geç takdir etmiş olmasını sosyolojide kendimizle aynı yerlerdeki -yani Afrika, Endonezya ya benzeri yerlerdeki değil- insanları incelemekle işe başlamamıza bağlıyorum. Sosyologlar kendi ülkelerinden bahsettiklerinde çalışmalarının konusunu yani gerçekliğin bir parçasını kapsayan bir seçim yapıyorlar. Ayrıca, yazarken, bu seçim yapmak çok kolay oluyor. Ve sosyologlar için en önemli olan söylediğimiz değil, ihmal ettiğimiz "kalıntılar" dır. Sinema sosyolojisi yaparken seçmek, kalıntıları dışarıda bırakmak çok daha zordur.

JM: Deneyimleriniz arasından yaptığınız seçimlerden bir örnek verebilir misiniz?

JPD: Örneğin, [belgeselimizde] *Hattaki Düşler*'de işçilerle sendikalar hakkında çok şey söylemedik. Sadece biraz bahsettik. Ve bazıları sendikalar hakkında çok çok kötü şeyler söyledi. Sendikalar...

JS: Tembel insanlar.

JPD: Tembel insanlar. Bunu biri söylemişti. Ve bir kadın "Ben bir işçiyim, çarpışamam" demişti. Eğer yazıyorsanız bunu dışarıda bırakmak durumunda kalabilirsiniz, bu uzun bir röportajda ancak bir saniyelik bir söz olabilir. Ama biz burada bu yorumu insanların yeni koşulları, mesela Japon çalışma koşullarını, neden ve nasıl kabul ettiklerini göstermek için kullanıyoruz. Ve neden sendikaların üyeleriyle birlikte hareket etmek zorunda kaldıklarını ve bu yüzden sessiz kaldıklarını da...

JS: İş yerinde yoğun baskı altında çok telaşlı ve yorgun insanlar gördüm. Ama bu insanları çektiğimizde çok sakin ve çok rahat görünüyorlardı. Bu yüzden onların nasıl sakinmiş gibi yaptıklarını göstermek zorunda kaldık. Ama daha sonra buna paralel olarak biz de onlarla röportaj yaptık ve herkes "Bu, zor çok zor bir iş." dedi. Yani aslında bu bir Charlie Chaplin filmi değildi. Her şey çok sakin görünüyor. Bu yüzden röportajı alan araştırması yaparken gördüklerinizle insanların gerçek hislerinin nasıl çelişebileceğini göstermek için kullandık. Ve bu belgesele Üretim Hattındaki Düşler adını verdik çünkü herkes buradan bu hattan kaçmak istiyordu.

Yani bu film konuşmayı başlatmak için bir vesileydi. Gerçeğin kendisine şiddet uygulayan gerçeğin basitleştirilmesine bir meydan okumaydı.

JPD: Joyce'un dediği gibi, bu öznel bir sosyoloji, ama aynı zamanda akılcı bir bilgidir. Bizim kendi bakış vardı. Biz kendi öznelliğimizi kabul ediyoruz ama yapılan bir kitap ya da bir makale yazmaktan çok daha zor. Çünkü elbette seçimler yapabiliriz-çekim yaparız ve ya düzenleriz vs. Tabi ki... Ama filmi çekerken rahatsız edici gerçekleri öylece kenarda bırakamazsınız. Bu büyük bir sorun. Belki on beş kitap yazdım ve bir kitapta neyim önemli olduğunu ve nasıl iddialarda bulunulabileceğini biliyorum. Ama bir film aynı şekilde iddiada bulunamaz çünkü olaylar -sosyal olaylar- tam karşında durur. Bazen sosyologlar büyücüler gibi davranabilir ama sinema sosyolojisi yapıyorsun bu imkansızdır...

JM: Bir sinema sosyologu olarak toplumdaki rolünüzü nasıl görüyorsunuz?

JPD: Rolümüzün sosyal yaşamda gizli olanı göstermek olduğuna inanıyorum. Bunun için mantıksal açıklamalar yapmaya gereksinim duyabiliriz ama daha da önemlisi sesimizi duyurmak ve birlikte çalıştığımız insanların dikkatini çekmek için duygularla da uğraşmak zorundayız. Yazarken duygularımızın katmanlarını, kontrol ettiğimiz duygularımızı göstermemiz çok daha zor olduğunu düşünüyorum.

JS: Örneğin, Boston'nun yoksun bir mahallesinde pozitif ayrımcılık hakkındaki bir film için bir kadınla sağlam bir röportaj gerçekleştirdi. Sorulara yanıt veriş şekli yolu onun onurunu, onun kontrolü gösteriyordu. Bu şekilde o bir anlamda şiddet kullanmayı tercih isteyenlere meydan okumuştu. Ben insanların onurunu, saygınlığını yansıtmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

JM: Sinematik sosyolojisinin ikna edici duygusal yönünün manipülasyon yaratabileceğine dair eleştirilere maruz kalabileceğini düşünüyor musunuz? Ya da başka bir anlayış kazandırabileceğini?

JS: Bir şey anlamanın için sadece bir yolu yoktur. Bizim anlayışımız sadece rasyonel değildir. Duyguları kullanarak anlamak da anlamaktır. Gerçekten de, daha fazla şey anlamak da mümkün olabilir. Ama söylediğiniz de doğru, aynı zamanda bir kitap yazmaktan daha manipülatif olabilirsiniz ve hatta belki bunu daha da kolay yapabilirsiniz.

Ama filmi sizin alanında karşılaştığınız insanlarla olan ilişkinizi de değiştirir. Ben bir keresinde, Paris yakınlarında bir araba fabrikasındaki üretin hattında etnografik araştırma yapıyordum. Bir işçi bana dedi ki, "Bir araştırma yaptığınızı söylüyoruz ve biz size yardım edeceğiz. Ama araştırma sonrasında biz hiçbir şey olacağız, karşılığında hiçbir şey almayacağız. Ve elbette bu durum sizin kariyeriniz için sorun teşkil etmeyecek".

JM: Sömürü gibi.

JS: Sömürü gibi. Ama ancak filmde konuşan insanları görünce var olduklarının farkına varıyorsunuz. Belki onlara anlatıyorsunuz evet ama belki de bu sömürünün başka bir türü. Ama şimdi onlara en azından "sen varsın" diyebiliyorsunuz. Düşünüyorsun. Konuşuyorsun. Ve seyirci yüz ifadelerini görebiliyor ve sesinin tonunu duyabiliyor.

Ve bu iş insanların gölgeler değil gerçek insanlar olduklarını, onların düşündüklerini göstermek için çok önemli. Kelimeleri duyuyor ve yüzlerini görüyorsunuz. Onlara filmin bir parçasını ayırmıyoruz kendi filmlerinin içinde yer alıyorlar.

JM: Bir sinema sosyologu olarak ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?

JPD: Pek çok insan -halk, sosyologlar ve bilim insanlarından- görüntüleri, resimleri okuma yetisine sahip değil. Okulda kelimeleri okumayı ve yazmayı öğreniyoruz ama resimleri okumayı hiç bir zaman öğretmiyorlar biz. Sadece bazı film uzmanları: film analizcileri, fotoğraf analizcileri, fotoğraf eleştirmenleri

>>

vb. bu yetiyi kazanıyor. Ama bu profesyoneller ile halk arasındaki uçurum çok büyük. Bu büyük bir problem teşkil ediyor çünkü halkın geneli için - ve sosyologlar büyük kısmı da- bir görüntüyü okuyamıyor. Görsel ve sinema sosyologlarının karşılaştığı en büyük zorluk bu denilebilir.

JS: Görüntüleri analiz etmek için bu konuda bir eğitime sahip olmak ve bir film yapabilmek için bir görüntü yaratmanın ne demek olduğunu anlamamız gerekir.

JPD: Bir resimde resmin hissi gizlidir. Ama eğer filmi görüyorsanız onun nerede çekildiğini deve çerçevenin *dışında* bırakılmış olanları da düşünmeniz gerekir.

JS: Bir görüntü gösterdiğinizde, onun dışında bir şeyler vardır.

JPD: Çerçeve işte hemen burada ama siz çoğunlukla çerçevenin dışındasınız.

JS: Sosyologlar için de durum böyle. Gördüğünüz ve görmediklerinize bakıyorsunuz.

JPD: Bağlamına.

JS: Bağlamına. Alanın dışındakine, tam karşınızda duran insanlarca gizlenene...

JPD: Ve pek çok insan sadece çerçevenin içinde kalan olayları değerlendiriyor. Ama bu şekilde geniş toplumla kurulan bağları, "büyük resmi" anlayamazsınız.

JM: Görüntüleri anlamak için gerekli eğitimi almak gerektiğinden bahsettiniz. Sinematik sosyoloji yapmak için bunu çok daha gerekli olduğunu tahmin ediyorum. Buna bağlı olarak, Evry Üniversitesi'nde Yüksek Lisans Programı nasıl başlattığınız konusunda bize bilgi verebilir misiniz?

JPD: Evry Üniversitesi Paris'in dışında dört üniversitelerinden biri olarak 90'ların başında açıldı. Ben bu okula bir sanayi sosyologu olarak atandım. Çok zeki ve yenilikten yana bir rektörümüz vardı. Joyce film sosyolojisinin olanaklarını görüşmek üzere ona gitti ve o da "Benim param yok ama şayet para bulabilirseniz, sizi desteklerim" cevabını aldı.

JS: Jean-Pierre gerekli parayı buldu. O sıralar araştırmalar yapan otomotiv endüstrisinde çalışıyordu ve buranın yönetim üniversiteye mali destek sundu. Onlar bize para verdi ve biz de ilk kameramızı satın aldık. Ayrıca üniversitedeki bu eğitimi organize edebilmek için ilk yılımda" tamam bu program ait olmak ve bu programda ders vermek istiyorsanız, meslektaşlarınızın tüm eğitimini izlemeniz gerekir."dedim. Yani ses, senaryo, yönetim, editörlük her şeyi öğrenmelisiniz ama aynı zaman da sosyolojiyle tarihle antropolojiyle ve tarihsel belge analiziyle ile ilgili dersler de almalısınız. Bir yıl boyunca meslektaşlarımızla hep birlikte bu uygulamayı sürdürdük. Sonrasında Bakanlıktan kurduğumuz eğitim programımızı tanımasını istedik ve onlar da bu talebimizi Kabul ettiler. Sonuç olarak, 1997 yılında Görüntü ve Toplum Yüksek Lisans programımıza başlamış olduk. Bu programda her öğrenciden tezleri için bir film çekmeleri ve bu çalışmayı tek başlarına yapmaları bekleniyor.

JPD: Bu yüksek lisans programı çift uzmanlık gerektiren tek program oldu: teknik, sinema, yazı ve benzeri, aynı zamanda sosyal bilimler.

Sebag ve Durand'nın, üretim aşamasındaki, Missisippi, Columbus, Boston: une trajectoire familiale [Mississippi'den Boston'a: Bir Aile Trajedisi] başlıklı, pozitif ayrımcılık üzerine ikinci filmlerinden bir sahne. Film Afrika-Amerikalı bir ailenin kölelikten Harvard'a uzanan yolunun izini sürüyor.

JM: Çift uzmanlık gerektiren tek program derken Fransa'daki programları arasında mı demek istiyorsunuz? Yoksa dünyada mı?

JS: Dünyada olup olmadığını bilemem! Ama Fransa'da şu sıralar yenilerini geliştirmek için çalışmalar yapıyorlar. Ama bizimkisi bir ilk örnek teşkil ediyor.

JPD: Şimdi bir yılda yirmi yüksek lisans öğrencimiz ve yedi doktora öğrencimiz oluyor.

JM: Bu noktada çoğunlukları profesyonel eğitim verdiğiniz için, akademik olarak bunun bir kayıp olduğunu yani sinematik sosyoloji geleneğini akademiye taşımak anlamında bir kayıp olduğunu hissediyor musunuz? Ya da bu eğitimi alanların da sinema sosyologları olarak değerlendirebiliyor musunuz?

JPD: Bu onlara bağlı. Bazıları sosyal ve siyasi hayata çok ilgili. Hatta bu yüksek lisans programındaki öğrencilerden bazıları aktivizmin içinden geliyor. Biz burada onlara aktivizmin iyi bir belgesel yapmak için yeterli olmadığını gösteriyoruz çünkü bir aktivist olarak bir bakış açısına sahipsin ve onun dışındakileri göremeyebilirsin. Bu yüzden, bu konudaki fikirlerini değiştirmelerini ve daha geniş bir bakışı benimsemelerini sağlamak için belki altı ay gibi bir süreye ihtiyacımız oluyor. Bu insanlar bunu bir kez anladıklarında çok iyi film yapımcılarına dönüşebilirler çünkü içlerinde bu sosyal bağlılığı zaten taşıyorlar...

JM: Doktora öğrencilerinize baktığınızda, eğitmenlikle ilgileneceklerini düşünüyor musunuz?

JPD: Bazıları belgeselci olmak isteyebilir, bu daha büyük bir kesim olacaktır. Ama diğerleri eğitici akademisyen olmak isteyebilir. Ama onlar da bunun çok zor olduğunun bilincindeler çünkü kendi başına bir alan olarak tanımaları gerekiyor ve bu konuda daha gidecek çok yolumuz var. Bunun için çalışıyoruz. Şu an belki de sadece üç dört üniversite sinema sosyolojisine açık durumda. Orada da kadrolar az sayıda, bu sorunlarımızdan biri. Yani bu anlamda sürecin başlangıcında olduğumuzu söyleyebilirim. ■